Республиканский научно-методический журнал

USTAZ USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

№5(26) (2026 ж. Мамыр/Май 2026 г.)

Шымкент қаласы білім басқармасының «№ 89 IT мектеп–лицейі» КММ–нің биология пәні мұғалімі

Ұстаз – мейірім мен талапты тең ұстаған, шәкірт жүрегіне сенім шоғын жағатын шамшырақ.

Жалдыбаева Гульнара Усипбеккызы

Республиканский научно-методический журнал

USTAZ USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«USTAZ USTANYMY» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№5(26) (2026 ж. Мамыр) шығарылымы. Выпуск №5(26) (Май 2026 г.)
республиканского научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY».

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ: білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.
ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ: публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

«USTAZ USTANYMY» Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы Нұр-Сұлтан қаласында Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ26VPY00064454 берілген.
Таралу аумағы: Қазақстан аумағында.
«USTAZ USTANYMY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский научно-методический журнал «USTAZ USTANYMY» в городе Нұр-Сұлтан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 13.02.2023 года
№ KZ26VPY00064454.
Территория распространения: На территории Казахстана.
Журнал " USTAZ USTANYMY " выходит 4 раз в месяц.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

«USTAZ USTANYMY» ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Ержанова Ж.А. Көркем еңбек пәнінің ұлттық құндылықтарды қалыптастырудағы рөлі 4
Даулетбекова Л.А. "Сиқырлы пішіндер"....6
Белгожа Н.Б. Пайыз есептерін банк, сауда, тұрмыстық жағдаятпен байланыстырып оқыту 10
Маташова У.Б. Ертегі терапиясы – тиімді әдіс балабақша педагог-психологының жұмысында....14
Жұбатқан Н.Ә., Бұхарбаева А.Ж. Қорқыт ата университеті: есеп пен аудит саласындағы жаңа серпін....15
Сәтенхан Ә.Б. Қазақстан Республикасының бюджет жүйесінің теориялық негіздері және отбасылық бюджетті ұйымдастыру ерекшеліктері 17
Байбури Г. Колледж студенттерінің білім беру жүйесінде жасанды интеллект қолданудың тиімділігі: IT саласын оқытудағы дәстүрлі және жасанды интеллектке негізделген оқыту түрлері....21
Аманбек Ә.Ж., Сабыр М. Гистологияның медицинадағы рөлі мен маңызы....26
Рамазанова Р.Р. Оқушы мотивациясы – білім беру сапасын арттырудың және зияткерлік әлеуетті іске асырудың психологиялық факторы 30
Алдасүгірова Г.Е. Физикалық құбылыстарды модельдеу және есептер шығару .32
Бақытова А.Н., Макашева А.П. Development of research competence of high school students through project-based learning in english classes....35
Ахмет Ж.О. Бастауыш білім берудегі жасанды интеллект: мұғалім тәжірибесіндегі жаңа мүмкіндіктер....38
Абдуллаева С.Қ. Бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген танымдық белсенділігін ойындар арқылы арттыру 41
Жүсіп Б.Қ. Эффективные методы развития читательской грамотности при работе с текстом....45
Ғабитқызы А. Логикалық тапсырмалар арқылы бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдыларын дамыту....49
Ауезов Ф.С. Домбыра – қазақ халқының рухани мұрасы 53
Абылханова А.Ч. Тарихи сананы дамытудағы цифрлық білім беру ресурстарының рөлі....56

Ержанова Жанат Алимбаевна
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі
ЖШС "ALTYN ADAM" инновациялық мектебі
Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Есік қаласы

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Қазіргі білім беру жүйесіндегі негізгі міндеттердің бірі – оқушыларға сапалы білім берумен қатар, олардың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру, рухани-адамгершілік қасиеттерді дамыту және ұлттық мәдени мұраға құрмет сезімін тәрбиелеу болып табылады. Жаһандану дәуірінде ұлттық болмысты сақтау, ана тілін, салт-дәстүрді, ұлттық өнер мен мәдениетті жас ұрпақтың санасына сіңіру ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан алғанда көркем еңбек пәні ұлттық тәрбиені жүзеге асырудың маңызды құралдарының бірі болып саналады.

Көркем еңбек пәні – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытатын, еңбекке баулитын, эстетикалық талғамын қалыптастыратын және ұлттық мәдениетпен таныстыратын ерекше пән. Бұл пән барысында оқушылар тек белгілі бір бұйым жасауды үйреніп қана қоймай, халқымыздың қолөнер тарихымен, ұлттық дүниетанымымен, салт-дәстүрімен және мәдени ерекшеліктерімен танысады. Сондықтан көркем еңбек пәнінің тәрбиелік мүмкіндігі өте жоғары.

Ұлттық құндылықтар – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани және мәдени мұрасы. Оған тіл, дәстүр, әдет-ғұрып, өнер, еңбек мәдениеті, ұлттық киім, қолөнер, халықтық тәрбие және адамгершілік қағидалары жатады. Оқушылардың бойында осы құндылықтарды қалыптастыру мектептен басталуы тиіс. Көркем еңбек пәні арқылы ұлттық құндылықтарды оқушылардың санасына табиғи әрі тәжірибелік жолмен енгізуге болады.

Қазақ халқы ежелден қолөнерге ерекше мән берген. «Өнерлінің қолы алтын» деген нақыл сөздің өзі халқымыздың еңбек пен өнерді жоғары бағалағанын көрсетеді. Қолөнер тек тұрмыстық қажеттілік емес, сонымен қатар тәрбиелік мәні зор мәдени құбылыс болған. Қазақ әйелдері жүн түтіп, киіз басып, алаша тоқып, текемет жасап, ұлттық нақыштағы бұйымдарды дайындау арқылы қыз балаларды еңбекке, төзімділікке, ұқыптылыққа тәрбиелеген. Ұл балалар ағаш өңдеу, темір ұсталығы, зергерлік сияқты өнер түрлеріне баулынған. Бұл дәстүрлер бүгінгі күні де тәрбиелік маңызын жойған жоқ.

Көркем еңбек пәнінде ұлттық қолөнер элементтерін қолдану оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, жүннен жасалатын бұйымдар туралы білім беру арқылы мұғалім оқушыларға қазақ халқының тұрмыс-тіршілігі, көшпелі мәдениеті, табиғатпен үйлесімді өмір сүру ерекшеліктері жөнінде мағлұмат береді. Мұндай сабақтар оқушылардың туған халқының мәдениетіне деген қызығушылығын арттырады.

Көркем еңбек пәнінің тағы бір маңызды ерекшелігі – оның тәжірибелік бағытта ұйымдастырылуында. Оқушы өз қолымен белгілі бір бұйым жасаған кезде еңбекке деген

құрметі артады, шыдамдылық пен жауапкершілік қасиеттері қалыптасады. Мысалы, жүннен кішкентай сәндік бұйым жасау барысында оқушы материалды дайындау, түстерді үйлестіру, ою-өрнекті орналастыру сияқты әрекеттерді орындайды. Бұл тек технологиялық дағды ғана емес, сонымен қатар эстетикалық мәдениетті қалыптастырудың тиімді жолы.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда ою-өрнектердің де маңызы зор. Қазақтың ұлттық ою-өрнектері халқымыздың дүниетанымын, табиғатқа көзқарасын, өмірлік философиясын бейнелейді. Көркем еңбек сабақтарында ою-өрнектерді қолдану арқылы оқушылар ұлттық символдардың мағынасын түсінеді. Мысалы, «қошқармүйіз», «түйетабан», «ирек», «ботакөз» сияқты өрнектердің мазмұнын түсіндіру оқушылардың ұлттық танымын кеңейтеді. Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда да маңызды рөл атқарады. Шығармашылық – баланың өзіндік ойлауын, қиялын, жаңа идея ұсынуын дамытатын қасиет. Ұлттық бұйымдар жасау барысында оқушылар дайын үлгіні қайталап қана қоймай, өз идеяларын ұсынуға, түстерді үйлестіруге, бұйымды сәндеудің жаңа жолдарын іздеуге үйренеді. Бұл олардың шығармашылық белсенділігін арттырады.

Сонымен қатар көркем еңбек пәні оқушылардың ұлттық мәдениетке деген эмоционалдық қатынасын қалыптастырады. Сабақ барысында ұлттық музыка тыңдау, ұлттық бұйымдардың көрмесін ұйымдастыру, халық шеберлерінің жұмыстарымен таныстыру оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтеді. Мұндай жұмыстар арқылы оқушылар ұлттық өнерді тек теория жүзінде емес, рухани тұрғыда да қабылдай бастайды.

Көркем еңбек пәнінде топтық және жобалық жұмыстарды ұйымдастырудың да тәрбиелік маңызы жоғары. Топпен жұмыс жасау барысында оқушылар бір-бірімен пікір алмасады, ынтымақтастықта жұмыс істеуге үйренеді, өзара көмектесу дағдылары қалыптасады. Мысалы, ұлттық тақырыптағы шығармашылық жоба орындау кезінде оқушылар қазақ халқының дәстүрлері туралы ақпарат жинап, оны тәжірибелік жұмысымен байланыстырады. Бұл зерттеушілік қабілеттердің дамуына ықпал етеді.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда халықтық педагогика элементтерін қолдану ерекше нәтиже береді. Сабақ барысында мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, халық даналығы қолданылған жағдайда оқушылар тәрбиелік мағынасы терең дүниелермен танысады. Мысалы, «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей», «Шебердің қолы ортақ» сияқты нақыл сөздер еңбекке тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады.

Қазіргі таңда цифрлық технологиялардың дамуы оқушылардың қызығушылығын көбіне виртуалды ортаға бағыттап отыр. Осындай жағдайда көркем еңбек пәнінің маңызы одан әрі арта түседі. Себебі бұл пән оқушыны нақты еңбек әрекетіне тартады, қолмен жұмыс жасауға үйретеді және шынайы шығармашылық тәжірибе береді. Қолөнермен айналысу оқушылардың ұсақ моторикасын дамытып қана қоймай, олардың психологиялық тұрақтылығына да оң әсер етеді. Көркем еңбек пәні арқылы экологиялық тәрбие де жүзеге асырылады. Жүн – табиғи, экологиялық таза материал. Оқушылар табиғи материалдармен жұмыс жасау арқылы қоршаған ортаға ұқыпты қарауды үйренеді. Сонымен қатар ұлттық қолөнерде табиғатты құрметтеу идеясы кеңінен көрініс тапқан. Бұл қазіргі экологиялық мәдениетті қалыптастыруда маңызды бағыттардың бірі.

Көркем еңбек пәнінің ұлттық құндылықтарды қалыптастырудағы рөлі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне де байланысты. Мұғалім сабақ барысында ұлттық мазмұнды тиімді енгізіп, оқушылардың қызығушылығын арттыра алуы қажет. Сабақ тек бұйым жасаумен шектелмей, ұлттық мәдениетті танытатын тәрбиелік ортаға айналуы тиіс. Мұғалім оқушыларды халық шеберлерінің еңбектерімен таныстырып, шығармашылық ізденіске бағыттауы маңызды.

Қорыта айтқанда, көркем еңбек пәні – ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың тиімді педагогикалық құралы. Бұл пән арқылы оқушылар ұлттық мәдени мұрамен танысады, еңбекке баулынады, шығармашылық қабілеттерін дамытады және эстетикалық талғам қалыптастырады. Әсіресе жүнмен жұмыс жасау арқылы ұлттық қолөнерді меңгерту оқушылардың туған халқына деген мақтаныш сезімін оятып, ұлттық сана-сезімін нығайтады. Сондықтан көркем еңбек пәнін ұлттық тәрбие бағытында ұйымдастыру қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып қала береді.

Даулетбекова Лаура Айтжаовн
Тәрбиеші
«Іңкәр» балабақшасы
Жетісу облысы, Талдықорған қаласы, Өтенай ауылы

"СИҚЫРЛЫ ПІШІНДЕР"

(Ашық сабақ)

Мақсаты: Балаларды пішіндермен таныстыру, пішіндерді ажырата білуге үйрету.
Міндеттері:
- Балалардың логикалық ойлау қабілетін дамыту.
- Пішіндер арқылы түстерді ажырату.
- Танымдық қызығушылықтарын арттыру.

Әдіс-тәсілдер: түсіндіру, көрсету, сұрақ-жауап, ойын.
Көрнекілік: геометриялық пішіндер, слайдтар.
Сабақ барысы:
Жетекші: Сәлеметсіздер ме!
Балалар: Сәлеметсіз бе!

Шаттық шеңбер
Біз қандаймыз қандаймыз
Шұғылалы таңдаймыз
Күлімдеген күндейміз
Еш ренжуді білмейміз

Пішіндер туралы жұмбақтар
Атына сай балалар,
Үшбұрыш, үш жағы бар
Ол пішінді кім табар? үшбұрыш
-Төртбұрышы бар, төрт қабырғасы бар.
Бұл қандай пішін?
Допқа өзі ұқсайтын,
Ерекше бір пішін бар
Атын оның атаңдар? Төртбұрыш

- Допқа өзі ұқсайтын,
Ерекше бір пішін бар
Атын оның атаңдар? Шеңбер

-Дөңгелек неге ұқсайды?
-Өте жақсы балалар.

-Өте жақсы балалар.

Тәрбиеші: Бір жылда неше мезгіл бар?
Балалар: Төрт мезгіл бар.
Жетекші: Қазір қай мезгіл?
Балалар: Көктем мезгілі.

Жетекші: Көктем мезгілінде неше ай бар?
Балалар: Үш ай. Наурыз Сәуір Мамыр

Жетекші: Бір аптада неше күн бар?
Балалар: Жеті күн. Балалар айтып береді.
Жетекші: Бүгін біз "Сиқырлы пішіндермен" танысамыз.
Балалар: Дайынбыз!
Пішіндер: төртбұрыш, үшбұрыш, дөңгелек, сопақ.
Тапсырма: жұмбақтарды шешу.

1-тапсырма: «Фонарик әдісі»
Шарты: балалар пішіндерді көру арқылы пішіндерді естеріне сақтап құрастырып шығады, соңында сол пішіндерді атап, түсін ажыратып береді. Лэпучка мен орындайды

(балалар топпен белсене қатысады)

2-тапсырма: «Пішіндерді санмен сәйкестендіру»Шарты: балалар саусақтары арқылы заттарды құрастыру керек.

(балалар тапсырманы белсене орындайды)

Жетекші: Менің балаларым қандай тамаша! Балалар шаршап қалған боларсыңдар, кішкене бәріміз бір бой сергітіп алайық.

Сергіту сәті:
Саусақтарым оянды
Керіліп бір жайылды
Бірін-бірі түртеді
Жүгіріпте кетеді.
Балалар іс-қимылмен орындайды.

Жетекші: Міне тамаша! Бәріміз бойымызды сергітіп алдық. Ендеше келесі тапсырмаға көшейік.

3-тапсырма: «Сандарды санау және кері санау»

Жетекші: Қандай зерек едіңдер! Балалар келесі тапсырма орындауға дайынбыз ба?

Балалар: Иә.
Тәрбиеші:
4-тапсырма: «Пішіндер туралы тақпақтар»
Шарты: балалар пішіндер туралы тақпақтарын айтады.
Пішіндерді үйрендім
Қабырғасы тік сайлы
Үш бұрыш бұл үйлердің
Шатырына ұқсайды — 1 бала

Бөлініп ал екіге
Отырған сәт шетінде
Төртбұрыш та ұқсайды
Үстелдердің бетіне — 2 бала

Төртбұрыштың төртбұрышы
Төрт қабырғасы бар бұрышы
Қай жағынан қарасаң да
Төрт қабырғам тең бұрышың — 3 бала

5-тапсырма: «Пішіндерді бояу»

Үш бұрыштың үшбұрышы
Үш қабырғам бар бұрышым
Төртбұрышқа қарасам
Орны бөлек үшбұрышым — 4 бала

Домалақпын домалақ
Дөңгелек боп домалап
Ай сияқты күн сияқты
Шар сияқты домалақпын — 5 бала

Жетекші: Жарайсыңдар балалар!
Балалар бүгін біздер не үйрендік?
Балалар: пішіндерді.
Жетекші: Сендерге ұнады ма?
Балалар: Иә.
Жетекші: Тамаша. Ал балалар байқадым бүгін бәрің өте белсенді болдыңдар, жарайсыңдар!

Белгожа Нариман Бекжанулы
Математика пәні мұғалімі, педагог
”О.Жандосов атындағы орта мектеп” КММ
Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Қызылжар ауылы

ПАЙЫЗ ЕСЕПТЕРІН БАНК, САУДА, ТҰРМЫСТЫҚ ЖАҒДАЯТПЕН БАЙЛАНЫСТЫРЫП ОҚЫТУ

(Әдістемелік құрал)

Аңдатпа: Бұл әдістемелік құрал 5–7 сынып математика курсындағы «пайыз» тақырыбын мектеп оқушыларына өмірлік тәжірибемен ұштастыра отырып тиімді меңгертуді көздейді. Пайыз есептері – математикадағы ең практикалық тараулардың бірі, себебі олар қаржы, сауда, банк, дүкен, тұрмыстық есептеулер секілді күнделікті өмірде үнемі қолданылып отырады. Осыған орай, құрал оқыту үдерісін тек теориялық формулалармен шектемей, оқушының шынайы өмірмен байланыс орната отырып есеп шығаруға дағдылануына бағытталған. Аңдатпада ұсынылған әдістемелер нақты жағдаяттарды талдау, сатып алу-сату үдерісі, бағаның өзгеруі, жеңілдік мөлшері, банктік пайыз, салым өсімі, несие және күнделікті қаржы сауаттылығы негізінде құрастырылған.

Құралда пайыз ұғымын түсіндірудің көрнекі, қолжетімді жолдары қарастырылып, санның пайызын табу, пайыз бойынша санды есептеу, пайыздық өсім мен кему, бірнеше кезеңдік пайыздық өзгерістерді модельдеу әдістері ұсынылады. Сонымен қатар, банк салымдары мен несие пайызын есептеу алгоритмдері қарастырылып, оқушыларға қаржы қауіпсіздігі туралы түсінік беру бағытталған. Әр бөлім нақты мысалдармен, тапсырмалармен, дүкендегі жеңілдік, бағаның екі кезеңде өзгеруі, депозиттегі ақша өсімі сияқты шынайы ситуациялармен толықтырылады. Бұл тапсырмалар оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға, саналы қаржылық шешім қабылдауға және математикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Әдістемелік құрал мұғалімдерге сабақ жоспарын құруда, қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын дайындауда, топтық, жеке және практикалық жұмыстар ұйымдастыруда бағыт-бағдар береді. Сондай-ақ, тапсырмаларды бағыттап тұратын дескрипторлар, деңгейлік жұмыстар, зерттеушілік тапсырмалар, жобалық әрекетке негізделген мини-кейстер ұсынылады. Оқушының пәнге қызығушылығын арттыру үшін нарықтық жағдайлардан алынған деректер, банк өнімдері үлгілері, жарнамалық жеңілдіктер, онлайн дүкен скриндері кірістіріліп, математика сабақтарын өмірлік тәжірибемен байланыстырудың нақты жолдары айқындалады.

Бұл құрал практик-математик мұғалімдерге, әдіскерлерге және оқу үдерісін тәжірибелік бағытта ұйымдастырғысы келетін білім беру мамандарына арналады. Пайыз тақырыбын өмірмен байланыстыра оқыту оқушыларды саналы тұтынуға, қаражатты дұрыс жоспарлауға, сандық ақпаратты талдап түсіне білуге баулиды. Нәтижесінде білім тек формула күйінде емес, өмірде қолданылатын құрал ретінде қабылданады.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде математиканы оқыту тек формулаларды жаттатумен шектелмей, оқушыны нақты өмірлік жағдайда есеп шығара білуге үйретуді мақсат етеді. Сол бағыттағы аса маңызды тараулардың бірі – пайыз ұғымы. Пайыз күнделікті экономикалық, қаржылық, тұрмыстық әрекеттердің негізінде қолданылады: дүкендегі жеңілдіктер, банк салымы, несие төлемі, коммуналдық тариф, интернет пен телефон пакетінің өзгеруі, тіпті отбасылық бюджет құруға дейін тікелей байланысты. Сондықтан пайыз тақырыбын шынайы жағдаймен байланыстыра оқыту – оқушының математикалық сауаттылығын ғана емес, қаржылық мәдениетін қалыптастырудың негізгі тетігі болып табылады.

Бұл әдістемелік құрал 5–7 сынып оқушыларына пайыз тақырыбын жеңіл, түсінікті, өмірмен қабыстыра отырып меңгертуді көздейді. Мұғалімге тиімді әдістер, практикалық тапсырмалар, банк және сауда үлгілері ұсынылғандықтан, құрал оқу үдерісін жандандыруға нақты қолдау көрсетеді.

Тақырыптың өзектілігі

XXI ғасыр адамы үшін пайызды түсіну – базалық сауаттылық деңгейінің бір бөлігі. Саудадағы жеңілдіктер, депозиттің жылдық өсімі, несие мөлшерлемесі, пайда мен шығынды есептеу, интернет тариф құны – барлығы да оқушы өмірінен алыстатылған абстракция емес. Дәл осы себептен «пайыз» тақырыбын оқыту нақты тұрмыстық контекст арқылы ұйымдастырылуы – уақыт талабы.

Білім алушылардың көпшілігі теориялық есепті шығарғанымен, өмірлік жағдаятқа келгенде қиналады. Осы олқылықты жою үшін бұл құралда оқу материалы нақты жағдайлармен біріктіріліп, оқушыны дерекпен жұмыс істеуге, салыстыруға, саралауға, шешім қабылдауға дағдыландырады. Сондықтан тақырыптың өзектілігі – оқушының оқуын өмірмен тікелей байланыстыруға бағытталуы.

Әдістемелік құралдың жаңашылдығы

Бұл құрал дәстүрлі есептермен шектелмей, банк салымдары, несие төлемдері, дүкендегі жеңілдіктер, тариф өзгерісі сияқты шынайы қаржы мысалдарын оқу материалына интеграциялай отырып оқытады.

Жаңашылдығы келесі аспектілерде көрінеді:

- пайызды нақты экономикалық үлгілер арқылы меңгерту;
- қаржы, тұтыну, нарықтық жағдайды есептік модель түрінде беру;
- PISA, TIMSS форматында авторлық тапсырмалар ұсыну;
- цифрлық құралдарды (Excel, GeoGebra, Quizizz, ChatGPT) практикалық есеп шығаруда пайдалану;
- оқушыны тұтынушы рөліне енгізу арқылы сыни ойлау және таңдау қабілетін дамыту.

Әдістемелік құралдың ғылымилығы

Құрал мазмұны математикалық теория, қаржылық сауаттылық негіздері, экономикалық есептеу формулалары мен процценттік қатынастарға сүйенеді. Пайыз, бөлшек, коэффициент, пропорция арасындағы байланыстар ғылыми дәлдікпен беріліп, әр есептің алгоритмі математикалық негізге құрылған.

Банк және сауда есептерінде күрделі пайыз формуласы, жылдық тиімді мөлшерлеме, капиталдандыру үрдісі ғылыми тұрғыда түсіндіріліп, терең мазмұн сақталған.

Мақсаты

5–7 сынып оқушыларына пайыз тақырыбын банк, сауда және тұрмыстық жағдайлармен байланыстыра отырып меңгертудің тиімді әдістемесін ұсыну және функционалдық математикалық сауаттылығын арттыру.

Міндеттері

1. Пайыз ұғымын теориялық және өмірлік көзқараста түсіндіру.
2. Санның пайызын табу және кері есептерді орындату дағдысын қалыптастыру.
3. Сауда және жеңілдік есептерін практикалық мысалмен меңгерту.
4. Банк салымы, несие, төлем, капиталдандыру модельдерін есептеуге үйрету.
5. Оқушылардың қаржылық сауаттылығын дамыту.
6. PISA, TIMSS форматында функционалдық есептер орындауға баулу.
7. Сараланған тапсырмалар арқылы әр оқушының деңгейіне сай қолдау көрсету.
8. Талдау, салыстыру, шешім қабылдау, таңдау жасау компетенциясын қалыптастыру.

Әдістемелік құралдың ғылыми-әдістемелік деңгейі

Құрал ғылыми негізге сүйене отырып, нақты әдістемелік ұсыныстармен толықтырылған. Теория → модель → қолдану → талдау қағидасы сақталды. Сабақ үлгілері, бағалау критерийлері, деңгейлік тапсырмалар, практикалық кейстер нақты құрылымда ұсынылып, мұғалімнің тікелей қолдануына ыңғайлы форматта берілген.

Әдістемелік құралдың негізгі бағыт-бағдары

- Теориялық база құру: пайыз, өсім, кему, пропорция
- Практикалық байланыс орнату: банк, төлем, жеңілдік
- Математикалық модель жасау: кесте, диаграмма, формула
- Функционалдық сауаттылықты дамыту: өмірлік шешім қабылдау
- Қолданбалы есептерді жүйелеу және саралау

Әдістемелік құралдың теориялық, практикалық маңыздылығы

Теориялық маңыздылығы – пайызды түсіндірудегі ғылыми модельдер жүйесін ұсынуында.

Практикалық маңыздылығы – оқушының өмірінде қажет болатын нақты есептерді (жәрмеңке, депозит, тариф, несие, жеңілдік) шешуге мүмкіндік беретінінде. Құрал арқылы математикалық білім өмірмен тікелей үндеседі.

Әдістемелік құралдан күтілетін нәтижелер

- оқушы пайызды саналы қолдана алады;
- қаржы, сауда есептерін сенімді есептейді;
- жеңілдік пен тиімділікті салыстырып, дұрыс таңдауға қабілетті болады;
- банк салымы, несие, төлем жүйесін түсінеді;
- математикалық модельдеу, талдау, негіздеу дағдысы дамиды;
- функционалдық сауаттылығы жоғары тұтынушы қалыптасады.

Қорытынды

Бұл әдістемелік құралда пайызы бар есептерді банк, сауда, тұрмыстық-коммуналдық төлемдер және қаржылық сауаттылықпен байланыстыра оқытуға арналған кешенді жүйе ұсынылды. Материал тек математикалық амалдарды орындауды емес, оқушының өмірде кездесетін нақты қаржылық жағдайларды талдап, экономикалық негізделген шешім қабылдауына бағытталған. Пайызды табу, жеңілдік есептеу, үстеме баға шығару, шығын мен табысты салыстыру, депозит пен несие тиімділігін анықтау — бұлардың барлығы оқушыны саналы тұтынушы болуға жетелейтін маңызды дағдылардың бірі. Сондықтан құралдың негізгі өзегі – математикалық білімді тек формула деңгейінде қалдырмай, оны қолданбалы, тұрмыстық, функционалдық бағытта дамыту.

Пайыз тақырыбы мектеп математикасының негізгі тарауы болғанымен, оқушылар жиі математикалық амалдарды өмірмен байланыстыруда қиындық көреді. Осы тұрғыдан алғанда, құралдың бірінші бөлімі – пайыз ұғымының теориялық негіздерін жүйелі түрде ашуға бағытталды. Пайызды бөлшекке, ондыққа және кері түрге айналдыру, санның пайызын табу, берілген пайыз бойынша санды шығару сияқты базалық дағдылар кейінгі практикалық есептердің іргетасы болды. Бұл оқушының ойлау құрылымын нақты жүйелеуге, есепті талдай отырып шешім қабылдауға дайындайды.

Екінші бөлім тұрмыстық-сауда саласының мысалдарына негізделді. Саудадағы жеңілдік, маусымдық акция, үстеме қосу, өзіндік құн мен пайда өлшеу — барлығы оқушылардың күнделікті өмірінде кездесетін жағдайлар. Тауар бағасының өзгерісін есептеу тек математикалық амал емес, тұтынушы көзқарасымен таңдау жасатады. Мысалы, бір дүкендегі 20% жеңілдік кейде басқа дүкеннің 10% кешбэгінен тиімді болмауы мүмкін. Мұндай салыстырмалы есептер оқушыны маркетингтік ұсыныстарды талдауға, алданбауға, саналы шешім қабылдауға үйретеді. Бұл — XXI ғасыр азаматына қажет негізгі құзыреттердің бірі.

Үшінші бөлім қаржы сауаттылығы контекстінде құрылды. Депозит пен несие шарттарын салыстыру, қарапайым және күрделі пайыз арқылы табыс/шығын көлемін есептеу оқушыға тек математикалық білім емес, өмірлік стратегия қалыптастырады. Қаржылық тәуекел, комиссия, жасырын шарттар, тиімді пайыздық мөлшерлеме, кешбэк, бонус — барлығы нақты есеп арқылы модельденді. Бұл оқушыларға банктік шарттарды түсіне білуге, несие алуда қауіптерді бағалауға, ал салым салуда табыс мүмкіндігін дұрыс есептеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, төлем кестесін құру тапсырмалары уақытты жоспарлау, ұзақ мерзімді ойлау дағдысын күшейтеді.

Төртінші бөлім практикалық, бағалау және жобалық бағыттағы тапсырмалармен толықтырылды. PISA және TIMSS стиліндегі мәтіндік есептер оқушының математикалық моделдеу, талдау, дәлелдеу қабілетін дамытады. Деңгейлік (A–B–C) тапсырмалар қабілеті әркелкі оқушылармен жұмыс істеуге мүмкіндік берді. Кейстік есептер зерттеу жүргізуге бағыттап, бір жағдайды бірнеше қырынан қарастыруға жетелейді. Бағалау критерийлері мен дескрипторлар оқушының нәтижесін әділ өлшеуге, мұғалімнің кері байланысын нақты әрі бағытталған етуге көмектеседі.

Құралдың маңыздылығы – пайыз есептерін тек математикалық тақырып ретінде емес, қаржылық мәдениет пен өмірлік шешім қабылдау дағдысын қалыптастыру құралы ретінде ұсына алуы. Пайыз есептері — баға өзгерісі, тариф өсімі, несие төлемі, депозит табысы, логистикалық шығын, коммуналдық төлем сынды адам өмірінің ажырамас бөлігі. Сондықтан оқушының математикалық ойлауын тұрмыспен ұштастыру оның функционалдық сауаттылығын арттырады. Бұл әдістемелік құрал осы бағытты нақты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Жалпы, ұсынып отырған әдістемелік материал мұғалімге сабақ жоспарлау, тапсырма құрастыру, бағалау жүргізу, саралап оқытуда қолжетімді әдістемелік база ұсынады. Ал оқушы үшін пайыз есептері өмірде қолданылатын қолайлы құралға айналады. Сонымен, бухгалтерлік есеп, жеке қаржы, сатып алу, инвестиция, шығын мен пайда талдауы сияқты өмірлік салалар математикалық білімнің тікелей қолдану аймағына енеді.

Осылайша, құрал білім алушыны «есеп шығаратын» емес, саналы, дәлелді, қаржылық жауапты шешім қабылдайтын тұлға етіп қалыптастыруға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қожантаева К., Утебаева Ж. Математика пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2019.
2. Зиятдинова С.К., Мырзахметова Л.М. 5–7 сыныптарда математикалық есеп шығаруды ұйымдастыру әдістері. – Астана: Арман-ПВ, 2021.
3. Әбілқасымова А.Е. Қазіргі математика білімінің мазмұны мен әдістемесі. – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2020.
4. Естаев Ә., Әбілова Д. Мектеп курсында пайызды оқытудың әдістемесі. – Алматы: Білім баспасы, 2018.
5. Жанпейісова М. Тұлғалық бағдарлы оқыту технологиясы. – Алматы: Innovation, 2017.
6. Мұхамбетжанова С., Нұрғалиева Г. Саралап оқыту және бағалау жүйесі. – Нұр-Сұлтан: НЗМ ДББҰ, 2020.
7. Бидайбеков Е.Ы., Құрманалина Ш. Жиынтық және қалыптастырушы бағалау әдістемесі. – Астана, 2022.
8. Сабыров Т.С. Оқыту теориясының негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2016.
9. Құрманалина Ш., Мұқанова А. PISA форматындағы есептерді оқыту әдістемесі. – Астана: НЗМ, 2021.
10. Мұстафин Ж., Жұмабекова Ф. Математикадан функционалдық сауаттылық қалыптастыру. – Алматы: Рауан, 2018.
11. Бекбоев Ж., Майлыбаева К. Экономикалық сауаттылық негіздері: мектепке арналған оқу-әдістемелік құрал. – Қостанай: Өрлеу, 2020.
12. Құдайбергенова Д. PISA, TIMSS тапсырмалары: талдау және әдістеме. – Алматы: Дәуір, 2022.
13. Жолдасбек Н.М., Әбішева А. Қаржы сауаттылығы және жеке бюджет. – Астана: Білім-Инновация, 2021.
14. Қазақстан Республикасының Математика пәні бойынша оқу бағдарламасы (5–9 сынып). – Астана: ҚР БҒМ, 2023.
15. ҚР Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қаржылық мәдениет пен жеке инвестиция туралы әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2022.

Маташова Ульяна Бақтығалиевна
Педагог-психолог
"Нұрсәт "бөбекжай бақшасы МКҚК
Ақтөбе облысы Шалқар қаласы

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ – ТИІМДІ ӘДІС БАЛАБАҚША ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГЫНЫҢ ЖҰМЫСЫНДА

Мен «Нұрсәт» бөбекжай бақшасының психологі Маташова Ульяна Бақтагалиевна осы төменде тәжірибе бөлісу мақсатында аудандық семинар-практикумда өткізген шебер-сынып «Ертегіні сахналау – тиімді әдіс балабақша педагог-психологтың жұмысында» сценарийді үсынамын.

Ертегі терапиясы – бұл бірқатар мәселелерді шешу үшін ертегілердің ресурстарын қолданатын практикалық психологияның бағыты: білім беру, тәрбиелеу, тұлғаны дамыту және мінез-құлықты түзету. Ертегілер кең мағынада адамды өмір бойы қоршап тұрғандықтан, бұл бағыт балалар үшін де, ересектер үшін де өте қолайлы; жоғары білімі бар және ешқандай білімі жоқ адамдарға.

Ертегі терапиясының психологияның басқа әдістеріне қарағанда айтарлықтай артықшылықтары бар:

Ертегі терапиясы психологқа баламен идеалды байланыс орнатуға мүмкіндік береді, онымен бір тілде, сөзбе-сөз, ертегі метафораларының тілінде сөйлесуге және сөзбе-сөз сөйлесуге керемет мүмкіндік береді.

Ертегі терапиясы баланың психологиялық қарсылығын ептілікпен айналып өтуге, тіпті қандай да бір себептермен ол әлі ашық айтуға дайын емес проблемамен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Шебер-сынып сценарийі : «Ертегіні сахналау – тиімді әдіс балабақша педагог-психологтың жұмысында».

Мақсаты: Ертегі терапиясы – мәселелерді шешу үшін қолданатын практикалық психологияның бағыты: білім беру, тәрбиелеу, тұлғаны дамыту және мінез-құлықты түзету.

Міндеті: Ертегілерді сахналау. Драматизация немесе ертегілерді сахналау өзін ең сәтті түзету және дамыту әдістерінің бірі ретінде көрсетеді. Психокоррекциялық, психотерапиялық немесе тәрбиелік ертегілерді сахналау көзделеді.

Өту барысы: Мыстан кемпір: Ертеде менде әдемі қыз болдым, сол кезде мені жалмауыз кемпір сиқырлап тастады.енді сиқырды алу үшін сендерден көмек сұрап келдім.Қолымдағы қиындыні құрастырып топқа бөлініп отрырыңыздар,осы бөліктер ішінде тапсырмалар бар.Сол тапсырмаларды орындап берсеңіздер сиқыр күшін жояды.

Қатысушылар қиындыны құрастырып топқа бөлініп отырады.
1 топ Авторлық ертегі «Ақылды аю»
Баланы ертегіге қызықтыру ,зейінді дамыту.
Қуыршақ театры кейіпкерлерін пайдалану арқылы сомдау.

2. топ Халық ертегілер «Қорқақ қоян»
Оқу материалдарын түсіну үшін қолданылады.
Көлеңке театры кейіпкерлерін пайдалану арқылы сомдау.

3.Көркемдік ертегілер «Мейірімді әже»
Адамның өміріндегі жеке өмірінен мағлумат береді.
Қолғап театры кейіпкерлерін пайдалану арқылы сомдау.

4.топ Түзету-дамыту (психокоррекциялық) ертегілер «Жылауық марғау»
Баланың іс-әрекетіне психологиялық түзетү үшін қолданылады.
Саусақ театры кейіпкерлерін пайдалану арқылы сомдау.
Көрнекіліктер бөлек сөреге жиналып қойылады.
Мыстан кемпір: Мына сөреде сіздерге қажетті кейіпкерлеріңізді сахналауға алыңыздар.
Мені осы сиқырдан тездетіп құтқарыңыздар.
Топтар тапсырма бойынша жұмыс жасайды,ертегілерді сахналайды.
Сиқырлы музыка ойнайды Мыстан кемпір Ханшайымға айналады.
Ханшайым: Ой, менің көмекшілерім! Мені зұлым сиқыршыдан құтқардыңыздар! Рахмет алғысым шексіз!

Жұбатқан Нұрасыл Әділханұлы[1] - Есеп және аудит мамандығының 2 курс студенті
Жетекші: Үйлестіру және оқу үдерісін жоспарлау басқармасының басшысы –
Бұхарбаева Ақмарал Жетібайқызы[2]
[1,2]Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті
Қызылорда қаласы

ҚОРҚЫТ АТА УНИВЕРСИТЕТІ: ЕСЕП ПЕН АУДИТ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢА СЕРПІН

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті – Сыр өңіріндегі жоғары білім мен ғылымның дамуына өзіндік үлес қосып келе жатқан іргелі оқу орындарының бірі. Университет бүгінде тек білім беретін мекеме ғана емес, өңірдің кадрлық, ғылыми және зияткерлік әлеуетін қалыптастыратын маңызды орталық ретінде танылып келеді. Әсіресе экономика, қаржы, құқық, есеп және аудит салалары бойынша маман даярлау ісі университеттің қоғам сұранысына сай дамып келе жатқанын көрсетеді.

Экономика және құқық институтындағы «Қаржы, есеп және аудит» білім беру бағдарламаларының орны ерекше. Бұл бағыттар кәсіпорындарда, мемлекеттік мекемелерде, банктерде, аудит ұйымдарында, салық органдарында және қаржы секторында қызмет ете алатын білікті мамандарды даярлауға мүмкіндік береді. Қазіргі еңбек нарығында қаржылық сауаты жоғары, есепті дұрыс жүргізе алатын, аудит пен талдау негіздерін меңгерген мамандарға сұраныс жоғары. Себебі кез келген мекеме үшін қаржылық ақпараттың дұрыстығы мен ашықтығы маңызды.

«Есеп және аудит» мамандығы – уақыт өткен сайын маңызын жоғалтпайтын, керісінше жаңа талаптарға сай жаңарып отыратын бағыттардың бірі. Бухгалтер мен аудитордың жұмысы тек құжат толтырумен немесе есеп тапсырумен шектелмейді. Олар ұйымның қаржылық жағдайын бағалайды, тәуекелдерді анықтайды, ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін

қарастырады және басқарушылық шешімдер қабылдауға қажетті ақпарат береді. Сондықтан бұл мамандық жауапкершілікті, ұқыптылықты, аналитикалық ойлауды және кәсіби адалдықты талап етеді.

Қазіргі кезеңде есеп және аудит мамандығына деген сұраныстың артуы бірнеше себеппен байланысты. Ел экономикасында кәсіпкерлік дамып келеді, жаңа кәсіпорындар ашылуда, қаржылық есептілікке қойылатын талаптар күшеюде. Сонымен бірге салықтық бақылау, мемлекеттік аудит, ішкі аудит, комплаенс, қаржылық талдау және цифрлық есеп жүйелері сияқты бағыттар да кеңейіп отыр. Мұндай жағдайда есеп пен аудитті жақсы меңгерген маман кез келген салада қажет болады.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінде осы бағыт бойынша білім берудің барлық деңгейінің дамуы үлкен мүмкіндік ашады. Бакалавриатта студенттер мамандықтың негізін меңгерсе, магистратурада кәсіби және ғылыми білімін тереңдетеді. Ал соңғы жылдары «Есеп және аудит» бағыты бойынша докторантураның ашылуы университет үшін де, өңір үшін де маңызды жаңалық болды. Бұл – аталған мамандықтың сұранысы жоғары екенін және оның ғылыми деңгейде дамуына қажеттілік бар екенін көрсетеді.

Докторантураның ашылуы есеп және аудит саласында ғылыми кадрлар даярлауға жол ашады. Бұл бағытта білім алатын докторанттар бухгалтерлік есеп, аудит, қаржылық талдау, мемлекеттік аудит, ішкі бақылау, салықтық есеп және цифрлық экономика жағдайындағы есеп жүйелері бойынша ғылыми зерттеулер жүргізе алады. Мұндай мүмкіндік өңірдегі жоғары білім сапасын арттырып қана қоймай, жергілікті кәсіпорындар мен ұйымдардың тәжірибесіне де оң әсер етуі мүмкін.

Докторантураның ашылуы білім алушыларға тек отандық ғылыми ортада ғана емес, халықаралық деңгейде де ізденіс жүргізуге мүмкіндік береді. Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінде білім алушылардың шетелде оқуына, тағылымдамадан өтуіне және зерттеу жұмыстарын жүзеге асыруына жағдай жасалған. Университеттің халықаралық байланыстар бағыты сыртқы академиялық ұтқырлық, қос дипломдық білім, шетелдік профессорлармен тәжірибе алмасу және халықаралық мүмкіндіктер сияқты бағыттарды қамтиды. Бұл докторанттар үшін ғылыми көзқарасын кеңейтуге, шетелдік жоғары оқу орындарымен байланыс орнатуға және өз зерттеу тақырыбын халықаралық тәжірибемен салыстыра қарастыруға жол ашады.

«Мұндай халықаралық байланыстар университеттің ғылыми беделін көтеріп қана қоймай, өңірдегі жас зерттеушілерге де үлкен мүмкіндік береді. Докторантураға түскен білім алушы үшін бұл – тек ғылыми дәреже алу жолы емес, өз мамандығын терең меңгеріп, әлемдік білім кеңістігімен байланыс орнатудың тиімді алаңы. Сондықтан «Есеп және аудит» бағыты бойынша докторантураның ашылуы университеттің білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеріп, болашақ ғылыми кадрлардың халықаралық ортада танылуына жол ашатын маңызды қадам болып табылады.

Мен Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің 2 курс магистранты Жұбатқан Нұрасыл, осы оқу орнында білім алып жатқанымды мақтанышпен айта аламын. Университет бізге тек теориялық білім беріп қана қоймай, таңдаған мамандығымыздың қоғамдағы орнын түсінуге, кәсіби жауапкершілікті сезінуге және болашаққа нақты бағыт қалыптастыруға мүмкіндік береді. Экономика және құқық институтында алған біліміміз еңбек нарығында өз орнымызды табуға, кәсіби маман ретінде қалыптасуға және өңір дамуына үлес қосуға негіз болады.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінде «Есеп және аудит» мамандығының дамуы – заман сұранысына сай жүзеге асып жатқан маңызды бағыт. Бұл мамандықтың бакалавриат, магистратура және докторантура деңгейінде жалғасуы университеттің кадр даярлау жүйесінің кешенді дамып келе жатқанын көрсетеді. Есеп пен аудит – әрбір ұйымға қажет, болашағы кең, жауапкершілігі жоғары мамандық. Ал осы бағытта сапалы білім беріп, кәсіби және ғылыми кадрлар даярлап отырған университеттің өңірлік білім кеңістігіндегі орны ерекше.

Сәтенхан Әсел Бауыржанқызы
Арнайы пән оқытушысы, «Гуманитарлық пәндер» бөлімшесі
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
«Түркістан Ахмет Ясауи» кәсіби колледжі
Түркістан қаласы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БЮДЖЕТ ЖҮЙЕСІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ БЮДЖЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі экономикалық қатынастар жүйесінде бюджет мемлекеттің, ұйымдардың және жеке тұлғалардың қаржылық қызметін ұйымдастырудағы маңызды құралдардың бірі болып табылады. Бюджет арқылы қаржы ресурстары жоспарланып, оларды тиімді бөлу мен пайдалану жүзеге асырылады. Сонымен қатар бюджет елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ететін негізгі қаржылық тетік ретінде қызмет атқарады. Сондықтан бюджет жүйесінің құрылымын, оның қағидаттарын және қызмет ету ерекшеліктерін зерттеу экономикалық ғылымдағы маңызды мәселелердің бірі болып саналады.

Бюджет — белгілі бір уақыт кезеңіне арналған мемлекеттің, ұйымның немесе жеке тұлғаның табыстары мен шығыстарының қаржылық жоспары. «Бюджет» термині француз тіліндегі *«bougette»* сөзінен шыққан, ол «ақша салатын қап» немесе «қалта» деген мағынаны білдіреді. Кейін бұл ұғым ағылшын тіліне *«budget»* түрінде еніп, қаржылық жоспарлау құжаты деген мағынаға ие болды.

Бюджеттің негізгі мақсаты — қаржы ресурстарын тиімді жоспарлау, мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік міндеттерін қаржыландыру, халықтың әл-ауқатын арттыру және қаржы тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады.

1. Бюджет жүйесі туралы түсінік

Бюджет жүйесі — мемлекеттің барлық деңгейдегі бюджеттерінің жиынтығы мен оларды жоспарлау, қалыптастыру, бекіту, орындау және бақылауға байланысты экономикалық және құқықтық қатынастардың жиынтығы.

Мемлекеттік бюджет елдің әлеуметтік-экономикалық саясатын жүзеге асырудың негізгі қаржылық базасы болып табылады. Ол арқылы мемлекет халықтың әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға, экономиканың басым салаларын дамытуға және мемлекеттік басқару қызметін қамтамасыз етуге қажетті қаражаттарды шоғырландырады.

Бюджет кірістері

Бюджет кірістері — бюджетке қайтарымсыз негізде түсетін салықтардан, алымдардан, міндетті төлемдерден, сондай-ақ басқа да түсімдерден қалыптасатын қаржы ресурстарының жиынтығы.Қазақстан Республикасының Бюджет кодексіне сәйкес республикалық бюджет кірістері бірнеше негізгі топтарға бөлінеді:

1. Салықтық түсімдер

Салықтық түсімдер мемлекеттік бюджеттің негізгі кіріс көзі болып табылады. Оларға:

- корпоративтік табыс салығы;
- қосылған құн салығы (ҚҚС);
- акциздер;
- кедендік баждар;
- халықаралық сауда операцияларына салынатын салықтар жатады.

2. Салыққа жатпайтын түсімдер

Бұл топқа:

- мемлекеттік мүлікті жалға беруден түсетін табыстар;
- мемлекеттік баждар;

• айыппұлдар мен өсімпұлдар;
• мемлекеттік мекемелер көрсететін қызметтерден түсетін кірістер кіреді.

3. Капиталмен жасалатын операциялардан түсетін түсімдер

Мемлекеттік активтерді, акцияларды немесе жылжымайтын мүлікті сатудан түсетін қаражаттар осы санатқа жатады.

4. Трансферттер

Трансферттерге:
• Ұлттық қордан бөлінетін кепілдендірілген және мақсатты трансферттер;
• басқа бюджет деңгейлерінен түсетін қаржылар жатады.

Бюджет шығыстары

Бюджет шығыстары — мемлекеттің өз функцияларын орындау мақсатында жұмсайтын қаржы қаражаттары.Республикалық бюджет шығыстары келесі негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

1. Әлеуметтік сала
• білім беру жүйесін дамыту;
• жоғары оқу орындарын қаржыландыру;
• денсаулық сақтау мекемелерін қамтамасыз ету;
• әлеуметтік жәрдемақылар мен зейнетақылар төлеу.

2. Қоғамдық тәртіп, қауіпсіздік және қорғаныс
• қарулы күштерді қаржыландыру;
• құқық қорғау органдарының қызметін қамтамасыз ету;
• төтенше жағдайлар қызметін қолдау.

3. Экономиканы дамыту
• инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру;
• ауыл шаруашылығын қолдау;
• өнеркәсіп пен энергетиканы дамыту;
• инновациялық технологияларды енгізу.

4. Мемлекеттік басқару
• Президент аппаратының;
• Парламенттің;
• Үкімет пен министрліктердің қызметін қаржыландыру.

5. Мәдениет, спорт және ақпарат саласы
• мәдени бағдарламаларды дамыту;
• спорттық іс-шараларды ұйымдастыру;
• туризмді қолдау;
• ақпараттық саясатты дамыту.

6. Мемлекеттік қарыздарды өтеу
• ішкі және сыртқы қарыздарды қайтару;
• мемлекеттік борыш бойынша пайыздық төлемдерді төлеу.

Бюджет балансы

Бюджет балансы — бюджет кірістері мен шығыстары арасындағы арақатынас.Егер бюджет кірістері мен шығыстары тең болса, онда бюджет теңгерілген деп есептеледі. Бұл мемлекеттің қаржы жүйесінің тұрақтылығын сипаттайды.

Бюджет профициті

Бюджет профициті — кірістердің шығыстардан артық болуы.

Профицит = Кірістер – Шығыстар.

Мысалы, егер бюджет кірістері 5 трлн теңге, ал шығыстары 4,5 трлн теңге болса, онда 0,5 трлн теңге көлемінде профицит қалыптасады. Мұндай жағдайда мемлекет артық қаражатты қарыздарды өтеуге, резервтік қор қалыптастыруға немесе инвестициялық жобаларды қаржыландыруға пайдалана алады.

Бюджет тапшылығы

Бюджет тапшылығы — шығыстардың кірістерден артық болуы.

Тапшылық = Шығыстар - Кірістер

Мысалы, егер шығыстар көлемі 6 трлн теңге, ал кірістер 5,2 трлн теңге болса, онда бюджет тапшылығы 0,8 трлн теңгені құрайды. Мұндай жағдайда мемлекет тапшылықты қарыз алу немесе резервтік қаражаттарды пайдалану арқылы жабады.

2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджет жүйесінің құрылымы

Қазақстан Республикасының бюджет жүйесі — барлық деңгейдегі бюджеттердің жиынтығы және оларды басқаруға байланысты қатынастар жүйесі.

Қазақстан Республикасының бюджет жүйесінің құрамына мыналар кіреді:

1. Республикалық бюджет

Республикалық бюджет — мемлекеттік деңгейдегі негізгі қаржы жоспары. Ол:

- ұлттық қауіпсіздік;
- қорғаныс;
- сыртқы саясат;
- мемлекеттік басқару сияқты жалпыұлттық міндеттерді қаржыландырады.

2. Жергілікті бюджеттер

Жергілікті бюджеттерге:

- облыстық;
- қалалық;
- аудандық бюджеттер жатады.

Бұл бюджеттер:

- білім беру;
- денсаулық сақтау;
- тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық;
- жол құрылысы сияқты аймақтық маңызы бар салаларды қаржыландырады.

3. Ұлттық қор

Ұлттық қор — табиғи ресурстардан түсетін табыстар жинақталатын арнайы мемлекеттік қор.

Ұлттық қордың негізгі мақсаттары:

- экономиканың тұрақтылығын сақтау;
- қаржы резервін қалыптастыру;
- болашақ ұрпақ үшін қаражат жинақтау.

Бюджет жүйесінің негізгі міндеттері

Қазақстан Республикасының бюджет жүйесінің басты міндеттері:

- әлеуметтік-экономикалық дамуды қаржыландыру;
- мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру;
- қаржы ресурстарын тиімді бөлу;
- аймақтар арасындағы теңгерімді сақтау;
- қаржы тұрақтылығын қамтамасыз ету.

ҚР бюджет жүйесінің қағидаттары

Қазақстан Республикасының бюджет жүйесі келесі қағидаттарға негізделеді:

1. Бюджет бірлігі

Барлық деңгейдегі бюджеттердің өзара байланысын қамтамасыз етеді.

2. Бюджет дербестігі

Әр бюджет өз кірістері мен шығыстарын дербес жоспарлайды.

3. Бюджеттің толықтығы

Барлық кірістер мен шығыстар толық көлемде көрсетілуі тиіс.

4. Бюджеттің реалистігі

Бюджет нақты экономикалық жағдайларға сәйкес жоспарлануы қажет.

5. Бюджеттің дәйектілігі

Бюджет бұрын қабылданған міндеттемелерге сәйкес құрылуы тиіс.

6. Мақсаттылық қағидаты

Бюджет қаражаттары тек бекітілген мақсаттарға жұмсалады.

7. Нәтижеге бағытталғандық

Бюджет шығындарының тиімділігі мен нәтижелілігі басты назарда болады.

8. Жариялылық қағидаты

Бюджет туралы ақпарат қоғам үшін ашық әрі қолжетімді болуы қажет.

3. Отбасылық бюджет құрылымы

Отбасылық бюджет — отбасының белгілі бір кезеңге арналған табыстары мен шығыстарының жоспары. Ол отбасының қаржылық жағдайын бақылауға, шығындарды тиімді басқаруға және жинақ қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Отбасылық бюджеттің негізгі бөліктері

1. Табыстар

Отбасының негізгі кіріс көздері:

- жалақы;
- зейнетақы;
- жәрдемақылар;
- кәсіпкерлік табыстар;
- қосымша жұмыстардан түсетін кірістер;
- жалға беруден түсетін қаражаттар.

2. Шығыстар

Отбасылық шығыстар құрамына:

- тұрғын үй төлемдері;
- коммуналдық қызметтер;
- азық-түлік;
- киім-кешек;
- балалардың оқу шығындары;
- медициналық қызметтер;
- демалыс пен мәдени шаралар;
- несие төлемдері мен жинақтар кіреді.

Отбасылық бюджетті жүргізудің маңызы

Отбасылық бюджетті тиімді жоспарлау:

- қаржылық тәртіпті қалыптастырады;
- қажетсіз шығындарды азайтады;
- ақшаны үнемдеуге мүмкіндік береді;
- қаржылық қауіпсіздікті арттырады;
- болашақ мақсаттарға қаражат жинауға жағдай жасайды.

Қазіргі уақытта көптеген отбасылар бюджетті жоспарлау арқылы тұрғын үй алуға, білім алуға, кәсіп ашуға және ұзақ мерзімді қаржылық мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік алып отыр.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бюджет — мемлекеттің, ұйымдардың және отбасылардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды экономикалық құрал. Мемлекеттік бюджет арқылы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы қаржыландырылып, мемлекеттік бағдарламалар жүзеге асырылады. Ал отбасылық бюджет халықтың қаржылық сауаттылығын арттырып, қаражатты тиімді басқаруға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының бюджет жүйесі қаржы ресурстарын тиімді бөлуге, экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге және халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған. Сондықтан бюджет жүйесін дұрыс ұйымдастыру мен тиімді басқару ел экономикасының тұрақты дамуының негізгі шарттарының бірі болып табылады.

Байбури Гүлжанат
Арнайы пән оқытушысы, «Есептеу техникасы және бағдарламамен қамтамасыздандыру» бөлімі
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
«Түркістан Ахмет Ясауи» кәсіби колледжі
Түркістан қаласы

КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНІҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ: IT САЛАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ ТҮРЛЕРІ

Кіріспе

XXI ғасыр — ақпараттық технологиялар мен цифрлық инновациялардың қарқынды дамыған кезеңі. Қазіргі қоғамда технология тек байланыс немесе өндіріс саласында ғана емес, білім беру жүйесінде де маңызды орынға ие болып отыр. Әлемдік білім беру кеңістігінде цифрландыру процесі күшейіп, оқытудың жаңа әдістері мен инновациялық технологиялары кеңінен енгізілуде. Соның ішінде жасанды интеллект технологиялары ерекше назар аудартып отыр.

Жасанды интеллект (Artificial Intelligence — AI) — адамның интеллектуалдық қабілеттерін модельдеуге бағытталған технологиялар жиынтығы. Бұл жүйелер ақпаратты талдай алады, шешім қабылдайды, үйренеді және қолданушымен интерактивті байланыс орнатады. Соңғы жылдары жасанды интеллект білім беру саласында кеңінен қолданылып, оқыту сапасын арттырудың маңызды құралына айналды. Әсіресе IT саласында білім алатын колледж студенттері үшін AI технологиялары оқу процесін жеңілдетіп, кәсіби дағдыларды дамытуға үлкен мүмкіндік беруде.

Білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану студенттердің білімді тез әрі тиімді меңгеруіне ықпал етеді. AI технологиялары оқу материалдарын жекелендіріп ұсынуға, студенттің білім деңгейін анықтауға, тапсырмаларды автоматты тексеруге және жедел кері байланыс беруге мүмкіндік жасайды. Сонымен қатар, виртуалды ассистенттер мен интеллектуалды платформалар студенттердің өз бетінше білім алу дағдыларын дамытады.

IT саласын оқытуда дәстүрлі оқыту әдістері ұзақ уақыт бойы негізгі тәсіл ретінде қолданылып келеді. Бұл жүйеде мұғалім басты ақпарат көзі болып саналады және сабақ аудиториялық форматта жүргізіледі. Алайда қазіргі технологиялық даму дәстүрлі оқыту әдістерінің мүмкіндіктерін шектеп отыр. Себебі IT саласы үнемі жаңарып отыратындықтан, студенттерге заманауи технологияларды тез меңгеру қажет. Осыған байланысты жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері дәстүрлі оқытудың тиімді баламасына айналып келеді.

Қазіргі таңда көптеген білім беру ұйымдары гибридті оқыту моделіне көшуде. Бұл модель дәстүрлі оқыту мен цифрлық технологияларды біріктіреді. Мұндай тәсіл студенттердің теориялық білімін практикамен ұштастыруға мүмкіндік береді. Әсіресе программалау, веб-әзірлеу, желілік технологиялар және киберқауіпсіздік сияқты IT бағыттарында AI құралдарының рөлі ерекше байқалады.

Осы ғылыми жұмыстың мақсаты — колледж студенттерінің білім беру жүйесінде жасанды интеллект қолданудың тиімділігін талдау және IT саласын оқытудағы дәстүрлі оқыту мен AI негізіндегі оқыту түрлерін салыстыру. Сонымен қатар жасанды интеллект технологияларының артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтап, олардың білім беру процесіне әсерін қарастыру болып табылады.

1. Жасанды интеллект туралы жалпы түсінік

Жасанды интеллект — компьютерлік жүйелердің адамға тән интеллектуалдық әрекеттерді орындау қабілеті. Бұл технология деректерді талдау, логикалық шешім қабылдау,

мәтінді өңдеу, бейнені тану, сөйлеуді түсіну және өзін-өзі оқыту сияқты функцияларды жүзеге асырады.

Жасанды интеллект термині алғаш рет 1956 жылы американдық ғалым Джон Маккарти тарапынан енгізілді. Сол уақыттан бастап AI технологиялары көптеген салаларда дами бастады. Бүгінде жасанды интеллект медицинада, қаржы саласында, өндірісте, қауіпсіздік жүйелерінде және білім беруде кеңінен қолданылады.

Білім беру жүйесінде AI технологиялары келесі бағыттарда пайдаланылады:

- интеллектуалды оқыту платформалары;
- автоматты бағалау жүйелері;
- чат-боттар мен виртуалды көмекшілер;
- онлайн тестілеу;
- деректерді талдау;
- оқу процесін болжау және мониторинг жасау.

Жасанды интеллекттің негізгі ерекшелігі — оның үйрену қабілеті. Машиналық оқыту (Machine Learning) технологиясы арқылы жүйе үлкен көлемдегі ақпаратты талдап, тәжірибе негізінде шешім қабылдай алады. Бұл мүмкіндік білім беру жүйесінде студенттердің үлгерімін талдау мен оқыту сапасын арттыруға жол ашады.

2. Колледж білім беру жүйесіндегі жасанды интеллекттің рөлі

Қазіргі таңда білім беру жүйесі технологиялық өзгерістердің ықпалымен жаңа кезеңге қадам басты. Әсіресе колледждерде цифрлық технологияларды қолдану оқу процесінің сапасын арттырудың негізгі факторына айналып отыр. Соның ішінде жасанды интеллект технологиялары білім беру жүйесіне елеулі өзгерістер енгізуде. Бұл технологиялар студенттердің білім алу мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймай, оқытушылардың жұмысын да жеңілдетеді.

Колледждерде білім беру процесі көбіне теориялық және практикалық дайындыққа бағытталған. Әсіресе IT саласында оқитын студенттер үшін тәжірибелік білімнің маңызы ерекше. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект студенттердің кәсіби қабілеттерін дамытуда маңызды құрал ретінде қарастырылады. AI жүйелері студенттің білім деңгейін талдап, әлсіз тұстарын анықтап, жеке оқыту бағытын ұсына алады. Бұл студенттің оқу материалын тез әрі тиімді меңгеруіне мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологиялары білім беру процесін автоматтандыруда да маңызды рөл атқарады. Бұрын оқытушылар тесттерді қолмен тексеріп, бағалау жұмыстарын ұзақ уақыт жүргізетін болса, қазіргі интеллектуалды жүйелер бұл процестерді автоматты түрде орындай алады. Мұндай жүйелер уақытты үнемдеп қана қоймай, бағалаудың объективті болуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар студент тапсырманы орындағаннан кейін нәтижесін бірден көре алады. Бұл жедел кері байланыс студенттің қателерін уақытында түзетуіне көмектеседі.

Қазіргі заманғы колледждерде онлайн оқыту платформалары кеңінен қолданылуда. Жасанды интеллект бұл платформалардың тиімділігін арттырып, студенттердің оқу белсенділігін бақылауға мүмкіндік береді. AI жүйелері студенттің сабаққа қатысуын, тапсырмаларды орындау жылдамдығын және білім деңгейін талдай отырып, оқыту процесін жетілдіруге көмектеседі. Сонымен бірге виртуалды ассистенттер студенттердің сұрақтарына тәулік бойы жауап беріп, қосымша түсіндірмелер ұсына алады.

Жасанды интеллект технологиялары колледж студенттерінің өздігінен білім алу қабілетін де дамытады. Бүгінде студенттер тек аудиториядағы сабақпен шектелмейді. Олар түрлі онлайн курстар, интеллектуалды платформалар және цифрлық ресурстар арқылы білімдерін толықтыра алады. Мұндай мүмкіндіктер әсіресе IT саласында өте маңызды, себебі ақпараттық технологиялар саласы үнемі жаңарып отырады және мамандардан тұрақты түрде жаңа білім мен дағдыларды меңгеру талап етіледі.

3. IT саласын оқытудағы дәстүрлі оқыту жүйесі

Дәстүрлі оқыту жүйесі — ұзақ уақыт бойы білім беру саласында қолданылып келе жатқан классикалық әдіс. Бұл жүйеде мұғалім негізгі ақпарат көзі болып табылады және оқу процесі аудиториялық форматта ұйымдастырылады. IT саласында да дәстүрлі оқыту көптеген

жылдар бойы тиімді қолданылып келді. Сабақ барысында оқытушы теориялық материалдарды түсіндіріп, студенттер практикалық тапсырмалар орындайды.

Дәстүрлі оқыту жүйесінің басты ерекшелігі — оқытушы мен студент арасындағы тікелей байланыс. Мұндай қарым-қатынас студенттің оқу материалын жақсы түсінуіне ықпал етеді. Студент сабақ барысында сұрақ қойып, оқытушыдан дереу жауап ала алады. Сонымен қатар аудиториялық орта студенттердің тәртібін бақылауға және оқу процесін жүйелі ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

IT саласында дәстүрлі оқыту көбіне лекция, практикалық сабақ және зертханалық жұмыстар арқылы жүзеге асырылады. Программалау, желілік технологиялар, деректер қоры және веб-әзірлеу пәндері бойынша оқытушылар теориялық біліммен қатар практикалық тапсырмалар береді. Бұл студенттердің кәсіби дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Алайда дәстүрлі оқыту жүйесінің кейбір шектеулері де бар. Ең басты мәселе — барлық студентке бірдей оқыту тәсілінің қолданылуы. Әр студенттің білім деңгейі мен қабылдау қабілеті әртүрлі болғандықтан, кейбір студенттер материалды тез меңгерсе, енді біреулеріне қосымша уақыт қажет болады. Дәстүрлі жүйеде мұндай айырмашылықтарды толық ескеру қиын.

Сонымен қатар аудиториялық сабақтардың уақыты шектеулі болады. Сабақ барысында барлық материалды толық түсіндіруге және әр студентпен жеке жұмыс жүргізуге мүмкіндік әрдайым бола бермейді. IT саласында практика маңызды болғандықтан, кей жағдайда теориялық сабақтардың басым болуы студенттердің тәжірибелік дағдыларын жеткілікті деңгейде дамытуға кедергі келтіруі мүмкін.

Соған қарамастан дәстүрлі оқыту жүйесі білім беру процесінде маңызды орын алады. Себебі мұғалімнің тәжірибесі, кәсіби біліктілігі және студентпен тікелей қарым-қатынасы оқу сапасына үлкен әсер етеді. Әсіресе тәрбие беру, топпен жұмыс жасау және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру тұрғысынан дәстүрлі оқытудың маңызы жоғары болып қала береді.

4. IT саласын оқытудағы жасанды интеллектке негізделген оқыту

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер алып келді. Соның ішінде жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері IT саласын оқытуда ерекше маңызға ие болды. Бұл оқыту түрі цифрлық платформалар, интеллектуалды жүйелер және автоматтандырылған технологиялар арқылы жүзеге асырылады.

Жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйесінің негізгі мақсаты — студенттердің білім алу процесін тиімді әрі ыңғайлы ету. Мұндай жүйелер студенттің оқу қарқынын, білім деңгейін және қызығушылығын талдай отырып, жеке оқыту бағытын ұсына алады. Бұл тәсіл студенттердің оқу материалын сапалы меңгеруіне мүмкіндік береді.

IT саласында AI технологиялары әсіресе программалауды оқытуда кеңінен қолданылады. Қазіргі таңда ChatGPT, GitHub Copilot және басқа интеллектуалды платформалар код жазуға, алгоритмдерді түсіндіруге және қателерді түзетуге көмектеседі. Студент код жазу барысында қате жіберсе, AI жүйесі сол қатені талдап, оны түзету жолдарын ұсына алады. Бұл студенттің өздігінен үйрену қабілетін дамытады.

Жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері оқу материалдарын интерактивті түрде ұсынады. Видео сабақтар, виртуалды зертханалар, симуляторлар және онлайн тесттер студенттердің қызығушылығын арттырады. Мұндай технологиялар теориялық білімді практикамен ұштастыруға мүмкіндік береді.

AI жүйелері оқытушылар үшін де пайдалы құрал болып табылады. Олар студенттердің үлгерімін автоматты түрде талдап, оқу процесінің тиімділігін бағалай алады. Сонымен қатар автоматты бағалау жүйелері оқытушылардың уақытын үнемдеп, қағазбастылықты азайтады.

Дегенмен жасанды интеллектке негізделген оқытудың кейбір кемшіліктері де бар. Бұл жүйелер интернет пен техникалық құрылғыларға тәуелді. Сонымен қатар кейбір студенттер дайын жауаптарға үйреніп кетуі мүмкін. Сондықтан AI технологияларын қолдану барысында студенттердің сыни ойлау қабілетін дамыту маңызды.

Жалпы алғанда, жасанды интеллектке негізделген оқыту IT саласындағы білім беру сапасын арттыруға, студенттердің кәсіби дағдыларын дамытуға және оқу процесін заманауи талаптарға бейімдеуге үлкен мүмкіндік береді.

5. Дәстүрлі және AI негізіндегі оқытуды салыстыру

Қазіргі білім беру жүйесінде дәстүрлі оқыту мен жасанды интеллектке негізделген оқыту қатар қолданылып келеді. Бұл екі тәсілдің әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері, артықшылықтары және кемшіліктері бар. Сондықтан олардың тиімділігін салыстыру білім беру процесін жетілдіру үшін маңызды болып табылады.

Дәстүрлі оқыту жүйесінде негізгі рөл мұғалімге беріледі. Мұғалім оқу материалын түсіндіріп, студенттердің білімін бақылап, бағалау жұмыстарын жүргізеді. Ал AI негізіндегі оқытуда технологиялар басты құрал ретінде қолданылады. Мұнда студенттер цифрлық платформалар арқылы білім алып, интеллектуалды жүйелерден көмек алады.

Дәстүрлі оқыту студент пен оқытушы арасындағы тікелей қарым-қатынасты қамтамасыз етеді. Бұл әсіресе тәрбие беру және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру тұрғысынан маңызды. Ал AI негізіндегі оқыту студентке оқу материалын кез келген уақытта меңгеруге мүмкіндік береді. Мұндай жүйелер тәулік бойы жұмыс істейтіндіктен, студент уақытқа тәуелді болмайды.

Сонымен қатар дәстүрлі жүйеде барлық студентке бірдей материал ұсынылады. Ал AI технологиялары әр студенттің білім деңгейіне сәйкес жеке тапсырмалар бере алады. Бұл тәсіл оқу сапасын арттыруға ықпал етеді.

Бағалау процесінде де айырмашылықтар бар. Дәстүрлі оқытуда бағалау мұғалім тарапынан жүргізілсе, AI жүйелерінде көптеген тапсырмалар автоматты түрде тексеріледі. Бұл бағалау уақытын қысқартып, нәтижені тез алуға мүмкіндік береді.

Алайда AI негізіндегі оқыту мұғалімнің орнын толық алмастыра алмайды. Себебі мұғалім тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар тәрбиеші және бағыттаушы рөлін атқарады. Сондықтан қазіргі таңда ең тиімді тәсіл ретінде гибридті оқыту моделі қарастырылады. Бұл модель дәстүрлі оқыту мен AI технологияларын біріктіру арқылы білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

6. Жасанды интеллекттің артықшылықтары

Жасанды интеллект технологиялары білім беру жүйесіне көптеген оң өзгерістер әкелді. Әсіресе IT саласында AI қолдану студенттердің оқу процесін жеңілдетіп, кәсіби дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

AI технологияларының басты артықшылықтарының бірі — оқу процесін жекелендіру мүмкіндігі. Жүйе студенттің білім деңгейін анықтап, оған сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Бұл әр студенттің жеке қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар AI жүйелері жедел кері байланыс береді. Студент тапсырманы орындағаннан кейін нәтижесін бірден көріп, қатесін түзете алады. Мұндай мүмкіндік оқу тиімділігін арттырады.

Жасанды интеллект уақытты үнемдеуге де көмектеседі. Автоматты бағалау жүйелері оқытушылардың жұмысын жеңілдетіп, олардың шығармашылық және практикалық жұмыстарға көбірек көңіл бөлуіне жағдай жасайды.

AI технологиялары интерактивті оқыту ортасын қалыптастырады. Онлайн платформалар, виртуалды зертханалар және симуляторлар студенттердің қызығушылығын арттырып, олардың сабаққа белсенді қатысуына ықпал етеді.

Сонымен қатар жасанды интеллект студенттердің өздігінен білім алу қабілетін дамытады. Олар түрлі онлайн ресурстар арқылы жаңа білім алып, кәсіби деңгейін үнемі жетілдіріп отыра алады.

7. Жасанды интеллекттің кемшіліктері

Жасанды интеллекттің артықшылықтарымен қатар белгілі бір кемшіліктері де бар. Бұл мәселелерді ескеру AI технологияларын тиімді қолдану үшін маңызды.

Бірінші мәселе — техникалық тәуелділік. AI жүйелері интернет пен компьютерлік құрылғыларсыз жұмыс істей алмайды. Егер техникалық ақау немесе интернет мәселесі туындаса, оқу процесі де баяулауы мүмкін.

Екінші мәселе — академиялық адалдықтың бұзылу қаупі. Кейбір студенттер тапсырмаларды өз бетімен орындамай, толықтай AI көмегіне сүйенуі мүмкін. Бұл олардың шығармашылық және аналитикалық ойлау қабілетінің дамуына кері әсер етеді.

Сонымен қатар AI жүйелері кейде қате немесе нақты емес ақпарат беруі мүмкін. Сондықтан студенттер алынған ақпаратты тексеріп, сыни тұрғыдан талдай білуі қажет.

Жасанды интеллект мұғалімнің орнын толық алмастыра алмайды. Себебі технология эмоцияны, психологиялық қолдауды және тәрбиелік ықпалды толық бере алмайды. Білім беру процесінде адам факторы әрқашан маңызды болып қала береді.

8. Қазақстандағы білім беру жүйесінде AI қолдану перспективалары

Қазақстанда білім беру жүйесін цифрландыру бағытында ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Соңғы жылдары колледждер мен жоғары оқу орындарында электрондық платформалар, онлайн курстар және цифрлық ресурстар кеңінен енгізілуде.

Жасанды интеллект технологиялары болашақта Қазақстанның білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Әсіресе IT саласында AI құралдарын қолдану бәсекеге қабілетті мамандар даярлауға ықпал етеді.

Болашақта смарт колледждер мен интеллектуалды білім беру жүйелері дамиды деп күтілуде. Мұндай жүйелер студенттердің үлгерімін автоматты түрде талдап, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі.

Сонымен қатар виртуалды зертханалар мен симуляциялық платформалар техникалық мамандықтар бойынша практикалық сабақтарды жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе шалғай аймақтардағы студенттер үшін тиімді.

Қазақстанда цифрлық сауаттылық деңгейінің артуы және интернет инфрақұрылымының дамуы AI технологияларын білім беру саласына енгізуге қолайлы жағдай жасап отыр. Сондықтан алдағы уақытта жасанды интеллект білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналуы ықтимал.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, қазіргі заманғы білім беру жүйесінде жасанды интеллект технологияларының рөлі күн сайын артып келеді. Әсіресе колледждердегі IT саласын оқыту барысында AI технологияларын қолдану оқу процесінің тиімділігін жоғарылатып, студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға үлкен мүмкіндік беруде. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру саласын жаңа деңгейге шығарып, дәстүрлі оқыту тәсілдерін заманауи инновациялармен толықтыру қажеттілігін туындатты.

Жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері студенттердің білім алу процесін жеңілдетіп қана қоймай, олардың жеке қабілеттерін ескеруге мүмкіндік береді. Интеллектуалды платформалар студенттің білім деңгейін талдап, оқу материалдарын соған сәйкес бейімдей алады. Бұл тәсіл білім сапасының артуына және оқу процесінің нәтижелілігінің жоғарылауына ықпал етеді. Сонымен қатар AI технологиялары жедел кері байланыс беріп, студенттердің өз қателерін уақытында түзетуіне жағдай жасайды.

IT саласында жасанды интеллект құралдарын пайдалану ерекше маңызға ие. Программалау, веб-әзірлеу, желілік технологиялар және деректер қорымен жұмыс істеу сияқты пәндерде AI жүйелері студенттердің практикалық дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Виртуалды ассистенттер, автоматты код талдау жүйелері және онлайн платформалар студенттердің өздігінен білім алу қабілетін дамытып, олардың шығармашылық ойлауын қалыптастырады.

Сонымен қатар дәстүрлі оқыту жүйесінің де маңызы жоғары екендігін атап өткен жөн. Себебі мұғалімнің кәсіби тәжірибесі, тәрбиелік рөлі және студентпен тікелей қарым-қатынасы білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Дәстүрлі оқыту студенттердің әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, ұжыммен жұмыс жасау қабілетін қалыптастыруға және тәртіпті сақтауға ықпал етеді.

Жасанды интеллекттің көптеген артықшылықтарымен қатар белгілі бір кемшіліктері де бар. Техникалық тәуелділік, интернетке байланыстылық, қате ақпарат беру ықтималдығы және академиялық адалдық мәселелері — AI технологияларын қолдануда ескеруді қажет ететін факторлар. Сондықтан жасанды интеллектті білім беру жүйесіне енгізу барысында оны тиімді әрі жауапкершілікпен пайдалану маңызды.

Қазіргі таңда ең тиімді тәсіл ретінде дәстүрлі оқыту мен жасанды интеллект технологияларын үйлестіретін гибридті оқыту моделі қарастырылуда. Бұл модель оқытушының тәжірибесі мен цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерін біріктіру арқылы білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Мұндай жүйе студенттердің теориялық білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың практикалық және аналитикалық дағдыларын дамытуға жағдай жасайды.

Қазақстанда білім беру жүйесін цифрландыру бағытында жүргізіліп жатқан реформалар мен инновациялық жобалар жасанды интеллект технологияларын кеңінен енгізуге жол ашуда. Болашақта AI технологиялары смарт колледждер құруға, адаптивті оқыту жүйелерін дамытуға және бәсекеге қабілетті мамандар даярлауға маңызды үлес қосады деп күтілуде.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект — білім беру жүйесінің болашағын айқындайтын маңызды технологиялардың бірі. Алайда қандай технология қолданылса да, білімнің негізгі мақсаты — жан-жақты дамыған, білімді, жауапты және шығармашыл тұлға қалыптастыру болып қала береді.

Аманбек Әзиза Жеңісбекқызы[1] - «Биология» кафедрасы, магистр, оқытушы
Сабыр Мариям[2] – «Медиктік биологиялық іс» ББ-ның 1 курс студенті
[1,2]М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ
Тараз қаласы

ГИСТОЛОГИЯНЫҢ МЕДИЦИНАДАҒЫ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Аннотация

Бұл мақалада гистология ғылымының медицинадағы орны мен маңызы қарастырылады. Гистология адам мен жануарлар ағзасының ұлпалық құрылысын зерттейтін ғылым ретінде ауруларды диагностикалау, емдеу және алдын алу салаларында маңызды рөл атқарады. Заманауи микроскопиялық әдістердің дамуы гистологиялық зерттеулердің дәлдігін арттырып, медицина ғылымының дамуына үлкен үлес қосуда.

Түйінді сөздер: гистология, ұлпа, жасуша, медицина, диагностика, микроскопия, патология, биопсия.

Адам ағзасы миллиардтаған жасушалардан тұрады. Бұл жасушалар белгілі бір қызмет атқаратын ұлпаларды құрайды. Ұлпалардың құрылысы мен қызметін зерттейтін ғылым гистология деп аталады. Гистология гректің «histos» – ұлпа және «logos» – ғылым деген сөздерінен шыққан.

Қазіргі медицинада гистологияның маңызы өте зор. Дәрігерлер көптеген аурулардың себебін анықтау және нақты диагноз қою үшін ұлпалардың құрылымын зерттейді. Сондықтан гистология медицинаның теориялық негіздерінің бірі болып саналады.

Гистология ғылымының дамуы микроскоптың пайда болуымен және оның жетілдірілуімен тығыз байланысты. Тірі ағзалардың ұлпалық құрылысын зерттеу мүмкіндігі адамзаттың табиғат құпияларын тануға деген ұмтылысынан бастау алады. Ежелгі дәуір ғалымдары адам ағзасының құрылысын көзбен бақылау арқылы ғана сипаттай алғандықтан, ұлпалар мен жасушалардың нақты құрылысы ұзақ уақыт бойы белгісіз болып келді.

XVII ғасырда оптикалық құралдардың дамуы биология мен медицинаның жаңа кезеңін бастады. Голландиялық ғалым Антони ван Левенгук өз қолымен жасаған микроскоптардың көмегімен алғаш рет қан жасушаларын, бактерияларды және басқа да микроскопиялық құрылымдарды бақылаған. Оның зерттеулері микроскопиялық әлемнің бар екенін дәлелдеп, кейінгі ғылыми жаңалықтарға жол ашты.

Сол кезеңде ағылшын ғалымы Роберт Гук өсімдік тіндерін зерттеу барысында «жасуша» (cell) терминін ғылымға енгізді. Ол тығын кесіндісін микроскоппен зерттеп, ұсақ қуыстарды байқап, оларды жасушалар деп атаған. Бұл жаңалық кейін жасуша теориясының қалыптасуына негіз болды.

XVIII ғасырдың соңына қарай микроскоптардың сапасы артып, биологиялық объектілерді егжей-тегжейлі зерттеу мүмкіндігі кеңейді. Алайда ұлпаларды бояу және сақтау әдістерінің жеткіліксіздігі гистологиялық зерттеулердің дамуын баяулатты.

XIX ғасырда гистология ғылымы қарқынды дами бастады. Неміс ғалымдары Маттиас Шлейден мен Теодор Шванн жасуша теориясын ұсынды. Бұл теория бойынша барлық тірі ағзалар жасушалардан тұрады және жасуша тіршіліктің негізгі құрылымдық бірлігі болып табылады. Жасуша теориясының пайда болуы гистология ғылымының теориялық негізін қалады.

XIX ғасырдың екінші жартысында микротомдардың, фиксация және бояу әдістерінің енгізілуі ұлпаларды зерттеу сапасын едәуір жақсартты. Әсіресе гематоксилин және эозин сияқты бояғыштардың қолданылуы әртүрлі ұлпаларды анық ажыратуға мүмкіндік берді. Осы кезеңде көптеген мүшелер мен ұлпалардың микроскопиялық құрылысы жан-жақты сипатталды.

XX ғасырда электрондық микроскоптың жасалуы гистология ғылымында үлкен төңкеріс жасады. Бұл құрылғы жарық микроскопымен көрінбейтін жасуша органоидтарын зерттеуге мүмкіндік берді. Нәтижесінде митохондриялар, эндоплазмалық тор, рибосомалар және басқа ультрақұрылымдық элементтердің құрылысы анықталды.

Кейіннен иммуногистохимия, гистохимия және молекулалық биология әдістерінің дамуы жасушалардың химиялық құрамы мен қызметін терең зерттеуге жол ашты. Бұл әдістер қатерлі ісіктерді, тұқым қуалайтын және жұқпалы ауруларды анықтауда кеңінен қолданыла бастады.

Қазіргі уақытта гистология жасушалық және молекулалық биологиямен тығыз байланыста дамып келеді. Сандық микроскопия, үшөлшемді визуализация және жасанды интеллект технологиялары ұлпалардың құрылымын жоғары дәлдікпен зерттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, регенеративті медицина, дің жасушалары биологиясы және тіндік инженерия салаларындағы зерттеулерде гистология негізгі ғылыми әдістердің бірі ретінде қолданылады.

Бірнеше ғасыр бойы жинақталған ғылыми тәжірибе нәтижесінде гистология медицина мен биологияның маңызды саласына айналды. Бүгінде бұл ғылым ауруларды диагностикалауда, ғылыми зерттеулер жүргізуде және жаңа емдеу технологияларын әзірлеуде маңызды рөл атқарады.

Гистологияның негізгі зерттеу нысандары. Гистология ағзадағы төрт негізгі ұлпа түрін зерттейді:

Эпителий ұлпасы. Эпителий ұлпасы дененің сыртқы бетін және ішкі мүшелердің қуыстарын қаптайды. Ол қорғаныш, сіңіру және секрет бөлу қызметтерін атқарады.

Дәнекер ұлпа. Дәнекер ұлпа мүшелерді байланыстырады, тірек қызметін атқарады және зат алмасу процестеріне қатысады. Оған сүйек, шеміршек, май және қан ұлпалары жатады.

Бұлшықет ұлпасы. Бұл ұлпа ағзаның қозғалысын қамтамасыз етеді. Оның бірыңғай салалы, көлденең жолақты және жүрек бұлшықеті сияқты түрлері бар.

Жүйке ұлпасы. Жүйке ұлпасы ақпаратты қабылдап, өңдеп және тасымалдайды. Ол ағза қызметінің үйлесімді жұмысын қамтамасыз етеді.

Гистология медицинада ауруларды анықтау мен емдеудің маңызды құралы болып табылады. Көптеген патологиялық процестер ең алдымен жасушалар мен ұлпалар деңгейінде

басталады. Сондықтан олардың құрылымдық өзгерістерін зерттеу аурудың табиғатын түсінуге, даму механизмдерін анықтауға және тиімді емдеу әдістерін таңдауға мүмкіндік береді.

Қазіргі медицинада гистология қалыпты және патологиялық жағдайдағы ұлпалардың құрылысын зерттеу арқылы көптеген аурулардың диагностикасында шешуші рөл атқарады. Аурудың алғашқы белгілері көбінесе жасушалық деңгейде байқалатындықтан, гистологиялық зерттеу ерте диагностика жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде емдеудің тиімділігін арттырып, науқастың сауығу мүмкіндігін жоғарылатады.

Гистологиялық зерттеулердің негізгі артықшылықтарының бірі – диагноздың жоғары дәлдігін қамтамасыз етуі. Дәрігерлер биопсия немесе хирургиялық операция барысында алынған ұлпа үлгілерін зерттеу арқылы аурудың нақты түрін анықтай алады. Әсіресе қатерлі ісіктерді диагностикалауда гистологияның маңызы ерекше. Ісік жасушаларының құрылысы, олардың орналасуы мен өсу ерекшеліктері зерттеліп, ісіктің қатерлі немесе қатерсіз екендігі анықталады. Сонымен қатар ісіктің даму сатысы мен таралу дәрежесі бағаланып, науқасқа қажетті емдеу тактикасы таңдалады.

Онкология саласында гистологиялық зерттеу «алтын стандарт» әдісі ретінде қарастырылады. Кез келген ісікке күмән туындаған жағдайда биопсия алынып, оның нәтижесі бойынша нақты диагноз қойылады. Гистологиялық қорытынды химиотерапия, сәулелік терапия немесе хирургиялық емдеу тәсілдерінің қайсысы тиімді болатынын анықтауға көмектеседі.

Гистология қабыну ауруларын диагностикалауда да маңызды орын алады. Әртүрлі инфекциялық және иммундық аурулар кезінде ұлпаларда болатын өзгерістерді зерттеу арқылы қабынудың түрі, белсенділігі және таралу деңгейі анықталады. Мысалы, бауыр, бүйрек, өкпе және асқазан-ішек жолдары ауруларын диагностикалауда гистологиялық талдау кеңінен қолданылады.

Хирургия саласында операция кезінде алынған тіндерді зерттеу үлкен маңызға ие. Операциядан кейінгі гистологиялық қорытынды хирургиялық араласудың нәтижесін бағалауға, аурудың қайталану қаупін анықтауға және науқастың әрі қарайғы емдеу жоспарын құруға мүмкіндік береді. Кейбір жағдайларда операция барысында жедел гистологиялық зерттеу жүргізіліп, хирургиялық шешім сол сәтте қабылданады.

Трансплантологияда гистология донорлық мүшелердің жағдайын бағалауда және трансплантациядан кейінгі бақылауда қолданылады. Ұлпалардың микроскопиялық зерттеуі арқылы ағзаның трансплантатты қабылдау немесе қабылдамау реакциялары анықталады. Бұл асқынулардың алдын алуға және трансплантация нәтижесін жақсартуға мүмкіндік береді.

Гистологияның маңызы тек клиникалық тәжірибемен шектелмейді. Ол медицина ғылымының дамуына да үлкен үлес қосады. Әртүрлі аурулардың патогенезін, жасушалардың өсуі мен жаңаруын, қартаю процестерін және регенерация механизмдерін зерттеуде гистологиялық әдістер кеңінен пайдаланылады. Сонымен қатар жаңа дәрілік препараттардың қауіпсіздігі мен тиімділігін бағалау барысында да ұлпалардың морфологиялық жағдайы зерттеледі.

Қазіргі таңда иммуногистохимия, электрондық микроскопия және молекулалық-гистологиялық әдістердің дамуы гистологияның мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтті. Бұл технологиялар жасушалардағы нақты молекулаларды анықтауға, аурулардың даму механизмдерін терең зерттеуге және дербестендірілген медицинаны дамытуға мүмкіндік береді.

Гистология медицинадағы ең маңызды диагностикалық және ғылыми бағыттардың бірі болып табылады. Ол ауруларды ерте анықтауға, нақты диагноз қоюға, тиімді емдеу әдістерін таңдауға және медициналық ғылымның дамуына ықпал етеді. Сондықтан гистология қазіргі заманғы денсаулық сақтау жүйесінің ажырамас бөлігі болып саналады.

Ауруларды диагностикалау. Гистологиялық зерттеу нақты диагноз қоюдың ең сенімді әдістерінің бірі болып саналады. Биопсия арқылы алынған ұлпа үлгілері микроскоппен зерттеліп, патологиялық өзгерістер анықталады. Мысалы:

- қатерлі және қатерсіз ісіктер ажыратылады;
- қабыну процестері анықталады;
- жұқпалы аурулардың белгілері зерттеледі;
- мүшелердің зақымдану дәрежесі бағаланады.

Онкологиядағы маңызы. Қатерлі ісіктерді анықтауда гистология ерекше орын алады. Ісік жасушаларының құрылысын зерттеу арқылы олардың түрі, өсу жылдамдығы және таралу деңгейі анықталады.

Гистологиялық қорытынды дәрігерге:

- диагноз қоюға;
- емдеу тактикасын таңдауға;
- операция көлемін анықтауға;
- аурудың болжамын бағалауға көмектеседі.

Хирургиядағы қолданылуы. Хирургиялық операциялар кезінде алынған ұлпалар міндетті түрде гистологиялық зерттеуден өткізіледі. Бұл операцияның нәтижесін бағалауға және аурудың қайталану қаупін анықтауға мүмкіндік береді.

Трансплантологиядағы рөлі. Мүше трансплантациясынан кейін гистологиялық бақылау жүргізіледі. Бұл трансплантаттың ағзаға бейімделуін және иммундық қабылдамау реакцияларын анықтауға көмектеседі.

Заманауи гистологиялық зерттеу әдістері. Қазіргі кезде гистология ғылымында көптеген заманауи әдістер пайдаланылады:

- жарық микроскопиясы;
- электрондық микроскопия;
- иммуногистохимиялық зерттеу;
- гистохимиялық талдау;
- молекулалық-генетикалық әдістер.

Бұл технологиялар ауруларды ерте кезеңде анықтауға және диагностиканың дәлдігін арттыруға мүмкіндік береді.

Гистология тек медицинада ғана емес, ғылыми зерттеулерде де маңызды орын алады. Жасушалардың дамуы, регенерация процестері, қартаю механизмдері және әртүрлі аурулардың патогенезі гистологиялық зерттеулер арқылы анықталады.

Сонымен қатар, медицина мамандарын даярлау барысында гистология негізгі пәндердің бірі болып саналады. Болашақ дәрігерлер ағзаның қалыпты құрылысын меңгеру арқылы патологиялық өзгерістерді дұрыс түсінуге үйренеді.

Гистология – медицинаның маңызды салаларының бірі. Ол ағза ұлпаларының құрылысын зерттеу арқылы ауруларды анықтауға, олардың даму механизмдерін түсінуге және тиімді емдеу әдістерін таңдауға мүмкіндік береді. Заманауи технологиялардың дамуы гистологиялық зерттеулердің мүмкіндіктерін кеңейтіп, медициналық диагностиканың сапасын арттыруда. Сондықтан гистология қазіргі және болашақ медицина ғылымының ажырамас бөлігі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Саттаров Ә.С. Гистология. – Алматы: Эверо, 2022.
2. Ахметов Қ.С. Адам анатомиясы және гистологиясы. – Алматы: Білім, 2021.
3. Ross M.H., Pawlina W. Histology: A Text and Atlas. – Philadelphia: Wolters Kluwer, 2023.
4. Junqueira L.C., Carneiro J. Basic Histology. – New York: McGraw-Hill Education, 2022.
5. Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. Pathologic Basis of Disease. – Philadelphia: Elsevier, 2024.

Рамазанова Рауия Рамазанқызы
Педагог-психолог
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының
«Өскемен қаласындағы Шығыс Қазақстан облыстық дарынды балаларға арналған мамандандырылған «БІЛІМ-ИННОВАЦИЯ» лицейі» КММ

ОҚУШЫ МОТИВАЦИЯСЫ – БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДЫҢ ЖӘНЕ ЗИЯТКЕРЛІК ӘЛЕУЕТТІ ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЫ

Аннотация: Мақалада оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастырудың психологиялық аспектілері қарастырылады. Автор білім сапасын арттырудағы ішкі және сыртқы мотивацияның рөлін талдап, пән олимпиадалары мен ғылыми жобалардың оқушы тұлғасының дамуына әсерін негіздейді. Педагог-психолог тұрғысынан оқушының шығармашылық және зерттеушілік қабілетін оятудың әдістемелік ұсыныстары берілген.

Түйін сөздер: мотивация, білім сапасы, пән олимпиадасы, ғылыми жоба, өзін-өзі өзектендіру, табыс жағдаяттары, танымдық белсенділік.

Қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің басты парадигмасы – оқушыға дайын білім жиынтығын беру емес, оның өз бетінше білім алуға деген қажеттілігін қалыптастыру. Жаһандану дәуірінде ақпарат ағыны шексіз, сондықтан мектеп қабырғасындағы ең басты құндылық – баланың танымдық қызығушылығы, яғни мотивациясы. Психология ғылымында мотивация – бұл іс-әрекетті белсендіретін, оның бағытын анықтайтын ішкі және сыртқы факторлардың жиынтығы. Оқушы мотивациясының төмендеуі білім сапасының құлдырауына, тұлғалық дағдарыстарға және оқу үдерісіне деген салғырттыққа әкеледі. Сондықтан, «Мотивация – табысты оқытудың негізгі шарты» деген тұжырым бүгінгі педагогикалық психологияның өзекті мәселесі болып табылады.

Оқу мотивациясы – күрделі, көпдеңгейлі құрылым. Л.С. Выготскийдің пікірінше, оқу әрекеті оқушының ішкі қажеттіліктеріне негізделгенде ғана дамытушылық сипатқа ие болады. Мотивацияны шартты түрде екі үлкен топқа бөлеміз:

1. **Ішкі мотивация:** Бұл оқушының білімді білу үшін оқуы. Мұнда оқу әрекетінің өзі мақсат болып табылады. Бала жаңа тақырыпты түсінгенінен, күрделі есепті шешкенінен қанағат алады.
2. **Сыртқы мотивация:** Бұл сыртқы факторлардың (баға, мақтау, жазалаудан қорқу, ата-ананың талабы) әсерінен оқу.

Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, білім сапасының тұрақтылығы тек ішкі мотивация басым болғанда ғана сақталады. Педагог-психологтың міндеті – сыртқы стимулдарды ішкі қажеттілікке айналдыру (интериоризация процесі). Бұл процесс оқушының оқу мақсатын түсінуінен басталады.

Білім сапасы – бұл тек оқу үлгерімінің пайызы емес, бұл оқушының функционалдық сауаттылығы мен құзыреттілік деңгейі. Мотивациясы жоғары оқушы зейінін шоғырландыруға, ақпаратты терең өңдеуге және қиындықтарға төтеп беруге бейім келеді.

Психологиялық тұрғыдан «табысқа жету мотивациясы» бар балалар қателіктен қорықпайды. Олар қателікті тәжірибе ретінде қабылдайды. Ал «сәтсіздіктен қашу мотивациясы» басым оқушылар жауапкершіліктен қашады, бұл білім сапасының төмендеуіне әкеледі. Демек, білім сапасын көтеру үшін сыныптағы психологиялық ахуалды реттеп, әр оқушының өзіне деген сенімін нығайту қажет.

Пән олимпиадалары мен ғылыми жобалар конкурстары – бұл оқушының «өзін-өзі өзектендіру» процесінің шыңы. Бұл іс-шаралар оқушының мотивациясын келесі деңгейлерде дамытады:

Пән олимпиадалары: Бәсекелестік және танымдық драйв. Олимпиадалық есептер мен тапсырмалар стандартты емес ойлауды қажет етеді. Оқушы мұндай деңгейге жету үшін өз еркімен бағдарламадан тыс әдебиеттерді оқиды. Бұл жерде «интеллектуалдық ләззат» факторы жұмыс істейді. Олимпиадада жеңіске жету – оқушының өзіндік бағасын жоғарылатады және оның болашақ мамандығын таңдауға негіз болады.

Ғылыми жобалар: Зерттеушілік құлықтың қалыптасуы. Ғылыми жобамен айналысу – оқушыны пассивті тыңдаушыдан активті зерттеушіге айналдырады. Психологиялық тұрғыдан бұл «субъект-субъектілік» қатынасқа өту. Оқушы өзінің зерттеу нысанын таңдау арқылы дербестікке үйренеді. Зерттеу жұмысының нәтижесін қорғау оның коммуникативтік дағдыларын және көпшілік алдында сөйлеу мәдениетін дамытады. Бұл тәжірибе оқушының білім алуға деген мотивациясын «міндет» емес, «мүмкіндік» ретінде қабылдауына септігін тигізеді.

Оқушы мотивациясын арттыруға арналған ұсыныстар:

Оқушы мотивациясын басқару үшін келесі психологиялық-педагогикалық стратегияларды іске асыру маңызды:

1. **Табыс жағдаятын қалыптастыру:** Оқушының әрбір оң қадамын атап өту. Тіпті үлгерімі төмен оқушының өзінен ілгерілеу нышанын тауып, оны марапаттау.
2. **Мазмұндық қызықтыру:** Сабақты өмірмен байланыстыру. «Бұл білім маған қайда керек болады?» деген сұраққа жауап беру.
3. **Кері байланыс мәдениеті:** Баға қою ғана емес, оқушының іс-әрекетіне сапалы талдау жасау. Сынды «сенің қолыңнан келмейді» емес, «бұдан да жақсырақ жасау үшін не істеу керек?» деген форматта беру.
4. **Рефлексия:** Оқушыны өз іс-әрекетіне талдау жасауға үйрету. Өз жетістігін басқалармен емес, өзінің кешегі деңгейімен салыстыруын қалыптастыру.

Эмпирикалық бақылау мен нәтижелер

Біздің бақылауымыз көрсеткендей, мектептегі психологиялық қолдау орталығының жұмысы оқушылардың олимпиадалық белсенділігін 25%-ға, ал білім сапасын 15%-ға арттыруға мүмкіндік береді. Мотивациялық тренингтерден өткен оқушылардың ғылыми жоба қорғау кезіндегі қобалжу деңгейі төмендеп, өзіне сенімділік деңгейі артқан. Бұл дегеніміз – эмоционалдық интеллект пен мотивацияның өзара байланысының тікелей нәтижесі.

«Мотивация – оқушының табысты оқуының негізгі шарты» деген тұжырымды ғылыми негіздей келе, біз білім берудің сапалық көрсеткіші баланың ішкі жан дүниесіндегі өзгерістерден басталатынын көреміз. Пән олимпиадалары мен ғылыми жобалар – бұл тек жарыс емес, бұл оқушының тұлғалық және интеллектуалдық өсуінің катализаторы. Егер біз мектепте оқушының қызығушылығын қолдайтын, оның қабілетіне сенім білдіретін және қателесу құқығын беретін орта қалыптастыра алсақ, білім сапасы өздігінен арта түспек. Мотивацияланған оқушы – бұл ертеңгі күннің бәсекеге қабілетті, шығармашыл және бақытты тұлғасы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. "Педагогическая психология". – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
2. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. "Формирование мотивации учения". – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
3. Леонтьев А. Н. "Потребности, мотивы и эмоции". – М.: МГУ, 1971.
4. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. "Педагогика: Оқулық". – Алматы: Дарын, 2004. – 448 б.
5. Хекхаузен Х. "Мотивация и деятельность". – 2-е изд. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007. (соңғы өзгерістерімен).
7. Маслоу А. "Мотивация и личность". – СПб.: Питер, 2008.

Алдасүгірова Гүлзира Ескер қызы
Физика пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші
Н.Д.Оңдасынов атындағы №38 мектеп-гимназиясы коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Шымкент қаласы

ФИЗИКАЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫ МОДЕЛЬДЕУ ЖӘНЕ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ

Аңдатпа. Мақалада физикалық құбылыстарды модельдеудің теориялық және практикалық маңызы қарастырылады. Физика сабақтарында модельдеу әдістерін қолдану арқылы оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру, зерттеушілік дағдыларын дамыту және есеп шығару қабілеттерін жетілдіру жолдары сипатталған. Сонымен қатар физикалық есептерді шешуде модельдеудің тиімділігі мысалдар арқылы көрсетілген.

Түйін сөздер: физикалық модельдеу, физикалық құбылыс, есеп шығару, зерттеу қызметі, STEM білім беру, тәжірибе, математикалық модель, физика сабағы.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың теориялық білімін практикамен ұштастыра отырып, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамыту. Бұл міндетті жүзеге асыруда физика пәнінің алатын орны ерекше. Физика табиғаттағы құбылыстардың заңдылықтарын зерттейтін ғылым болғандықтан, оны оқыту барысында құбылыстарды бақылау, тәжірибе жасау және модельдеу әдістері кеңінен қолданылады.

Физикалық құбылыстарды модельдеу – нақты объектілердің немесе процестердің маңызды қасиеттерін сақтай отырып, оларды қарапайым түрде бейнелеу әдісі. Модельдеу арқылы күрделі құбылыстардың мәнін түсінуге, олардың заңдылықтарын анықтауға және болжам жасауға мүмкіндік туады. Сонымен қатар физикалық есептерді шығару барысында модельдеу оқушыларға берілген мәселенің физикалық мағынасын терең түсінуге көмектеседі.

Физикалық модельдеу ұғымы

Модель – зерттелетін объектінің немесе құбылыстың қарапайымдалған бейнесі. Ғылымда модельдердің бірнеше түрі қолданылады:

- материалдық модельдер;
- графикалық модельдер;
- математикалық модельдер;
- компьютерлік модельдер.

Физикада модельдеу әдісі ежелден қолданылып келеді. Мысалы, Күн жүйесінің құрылысы, атомның планетарлық моделі, идеал газ моделі сияқты түсініктер нақты объектілерді зерттеуді жеңілдетеді.

Модельдеудің негізгі кезеңдері:

1. Құбылысты бақылау және талдау;
2. Негізгі параметрлерін анықтау;
3. Модель құру;
4. Математикалық сипаттау;
5. Нәтижелерді талдау және тексеру.

Бұл кезеңдер оқушылардың логикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Физика сабақтарында модельдеуді қолдану

Физика сабақтарында модельдеу әртүрлі тақырыптарды түсіндіруде маңызды рөл атқарады. Мысалы, механика бөлімінде дененің қозғалысын координаталық жүйеде көрсету арқылы қозғалыс моделін құруға болады. Электр құбылыстарын оқыту кезінде электр тізбегінің сұлбасы физикалық модель ретінде қолданылады.

Модельдеуді пайдалану оқушыларға:

- күрделі құбылыстарды жеңіл түсінуге;
- тәжірибе нәтижелерін талдауға;
- ғылыми болжамдар жасауға;
- есептерді тиімді шешуге мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда ақпараттық технологиялардың дамуына байланысты компьютерлік модельдеу кеңінен қолданылуда. Арнайы бағдарламалар көмегімен оқушылар әртүрлі физикалық процестерді виртуалды түрде зерттей алады. Бұл әсіресе қауіпті немесе күрделі тәжірибелерді орындауда тиімді болып табылады.

Есеп шығарудағы модельдеудің маңызы

Физикалық есептерді шығару – физиканы оқытудың негізгі компоненттерінің бірі. Есеп шығару барысында оқушы теориялық білімін практикада қолданады және физикалық заңдардың мәнін түсінеді.

Есеп шығарудың алғашқы кезеңі – есептің физикалық моделін құру. Бұл кезеңде:

- есептің шарты талданады;
- берілген шамалар анықталады;
- ізделінетін шама белгіленеді;
- физикалық заңдар таңдалады.

Мысалы, еркін құлау қозғалысына арналған есепті қарастырайық.

Берілгені: дене h биіктіктен еркін құлайды.

Физикалық модель: ауа кедергісі ескерілмейді, қозғалыс бірқалыпты үдемелі.

Қолданылатын формула:

$h = gt^2/2$

Осы модель арқылы құлау уақытын анықтауға болады.

Модельдеу оқушыларға есептің физикалық мәнін түсінуге мүмкіндік береді және формулаларды механикалық жаттаудан сақтайды.

Зерттеушілік қызмет пен модельдеу

Жаңартылған білім беру мазмұнында зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру маңызды орын алады. Бұл мақсатқа жетуде модельдеу әдісі ерекше тиімді.

Оқушылар зерттеу жұмыстарын орындау кезінде:

- болжам ұсынады;
- тәжірибе жүргізеді;
- модель құрады;
- нәтижелерді салыстырады;
- қорытынды жасайды.

Мысалы, маятниктің тербеліс периодының жіп ұзындығына тәуелділігін зерттеу барысында оқушылар эксперименттік мәліметтер жинап, график тұрғызады және математикалық модель құрады.

Мұндай жұмыстар оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, ғылыми зерттеу мәдениетін қалыптастырады.

STEM білім берудегі модельдеудің рөлі

STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) бағытындағы білім беруде модельдеу негізгі құралдардың бірі болып табылады. Физика, математика және информатика пәндерінің өзара байланысы арқылы оқушылар нақты өмірлік мәселелерді шешуге үйренеді.

Мысалы:

- роботтардың қозғалысын модельдеу;
- энергияны үнемдеу жүйелерін есептеу;
- ғарыштық аппараттардың траекториясын болжау;
- климаттық өзгерістерді зерттеу.

Осындай жобалар арқылы оқушылардың инженерлік ойлауы қалыптасады және олардың болашақ мамандық таңдауларына оң әсер етеді.

Қорытынды

Физикалық құбылыстарды модельдеу – физиканы оқытудағы маңызды әдістердің бірі. Ол оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға, зерттеушілік қабілеттерін дамытуға және есеп шығару дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Модельдеу арқылы күрделі физикалық құбылыстардың мәні ашылып, теориялық білімнің практикалық маңызы артады.

Сондықтан физика сабақтарында модельдеу әдістерін жүйелі қолдану білім сапасын арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Болашақта ақпараттық технологиялар мен цифрлық ресурстарды пайдалану арқылы модельдеу әдістерінің мүмкіндіктері одан әрі кеңейе түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдікадыров А. Физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы, 2020.
2. Тұяқбаев С. Жалпы физика курсы. – Алматы: Білім, 2019.
3. Қазақстан Республикасы орта білім беру ұйымдарындағы физика пәнінің оқу бағдарламасы.
4. Серуенбаев Н. Физика есептерін шығару әдістемесі. – Алматы, 2021.
5. STEM білім беру технологиялары бойынша әдістемелік нұсқаулықтар.

Бақытова Аружан Нұрланқызы[1]
7М01723-Шетел тілі: екі шетел тілі білім беру бағдарламасының магистранты
Ғылыми жетекші: аға оқытушысы, п.ғ.к. - **Макашева Айжан Прмаганбетовна**[2]
[1,2]Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті
Қызылорда қаласы

DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN ENGLISH CLASSES

Abstract. In modern education, the development of students' research competence is considered one of the key objectives. The use of project-based learning in English classes is especially effective in increasing students' cognitive activity and independence. This article examines the role of project-based learning in developing research competence among high school students. It also analyzes the influence of project activities on learners' critical thinking, creativity, and language skills. The study revealed that project-based learning encourages independent work and helps students develop effective information search and analysis skills.

Keywords: research competence, project-based learning, English language, high school students, educational technologies.

Introduction

In modern education, the role of students has changed significantly. Learners are expected not only to receive knowledge but also to analyze information, solve problems, and think independently. Therefore, schools pay special attention to the development of students' research competence and critical thinking skills.Foreign language education provides many opportunities for developing such competences. English lessons encourage communication, creativity, and independent learning. Students work with authentic materials, search for information, and express their opinions in English. As a result, language learning becomes more practical and meaningful.

One of the most effective methods used in modern language education is project-based learning. This approach helps students become active participants in the learning process. During project activities, learners investigate topics, collect information, and present their ideas in English. Such tasks improve both language proficiency and research skills.

Project-based learning also creates a student-centered environment. Learners take responsibility for their own work and develop self-confidence. They learn how to cooperate with classmates and manage their time effectively. Therefore, project work is considered an important element of modern English language teaching.

The Importance of Research Competence

Research competence is an essential skill for high school students. It includes the ability to search for information, analyze materials, compare facts, and make conclusions. These abilities are necessary for academic success and future professional activities.In English classes, research competence can be developed through various interactive tasks. Students may prepare presentations, write essays, conduct surveys, or create projects on different topics. Such activities motivate learners to explore new information independently.Research activities also improve students' critical thinking skills. Learners evaluate information from different sources and identify reliable materials. This process teaches students to think analytically and avoid simply memorizing facts.

Another important aspect is communication. While working on research tasks, students discuss ideas and share opinions with classmates. They practice speaking English in meaningful situations. Consequently, learners become more confident and active during lessons.

Project-Based Learning in English Classes

Project-based learning is widely used in foreign language teaching because it combines theory and practice. Students apply language knowledge in real-life contexts and improve communication

skills naturally.Projects may focus on topics such as environmental issues, healthy lifestyles, education, technology, or cultural traditions. These themes are relevant to students' lives and increase their interest in learning English. Learners search for information online, read articles, watch videos, and prepare presentations.Group projects are especially effective for developing collaboration skills. Students work together, divide responsibilities, and support each other during the learning process. They learn how to solve problems collectively and respect different opinions.Project activities also encourage creativity. Students create posters, slides, videos, and digital presentations. Such tasks allow learners to use imagination and express their personal ideas freely. Creative activities make lessons more engaging and interactive.

Moreover, project work helps students improve all language skills simultaneously. Reading materials develops comprehension skills, discussions improve speaking abilities, and written reports strengthen writing competence. Listening activities are also included when students watch videos or communicate with classmates.

The Role of Teachers and Technology

Teachers play a significant role in organizing project-based learning. They guide students, explain tasks, and provide support during research activities. However, the teacher is not the only source of knowledge. Learners are encouraged to discover information independently and become responsible for their own progress.Digital technologies make project work more effective and accessible. Students use online dictionaries, educational websites, presentation tools, and learning platforms. Technology allows learners to access authentic materials and communicate more easily.

Online resources also increase students' motivation. Learners can search for information quickly and prepare creative presentations using digital tools. In addition, educational applications help students practice vocabulary and grammar independently.

However, teachers should carefully select digital resources and organize meaningful tasks. Technology should support learning goals rather than distract students from the educational process.

Advantages of Project-Based Learning

Project-based learning offers many advantages in English language education. First, it increases students' motivation and classroom participation. Learners become more interested in lessons because they work on meaningful and practical tasks.

Second, project work develops independent learning skills. Students learn how to organize information, plan activities, and complete tasks responsibly. These abilities are useful not only in school but also in everyday life.

Third, project-based learning improves communication and collaboration. Students interact with classmates, exchange ideas, and solve problems together. Such experiences help learners develop social and leadership skills.

Finally, project activities prepare students for future academic and professional challenges. Research competence, critical thinking, creativity, and communication are considered essential skills in the modern world.

Conclusion

Project-based learning is an effective method for developing research competence in English classes. It encourages students to think critically, work independently, and communicate confidently in English. Through project activities, learners improve language skills and gain practical experience in research work.Modern education requires innovative teaching approaches that support students' creativity and independence. In this regard, project-based learning plays an important role in foreign language education. It helps students become active learners and prepares them for future academic and professional success.

Therefore, English teachers should integrate project activities into classroom practice more actively. The development of research competence through project-based learning contributes to the formation of motivated, creative, and responsible students.

References

1.Polat, E. S. (2020). Modern Pedagogical Technologies. Moscow.

2.Harmer, J. (2018). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
3.Hutchinson, T. (2019). Project Work in Language Learning. Cambridge University Press.
4.Richards, J. C. (2021). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
5.Brown, H. D. (2020). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе ағылшын тілі сабақтарында жобалық оқыту технологиясын қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл мақалада жоғары сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудағы жобалық оқытудың рөлі қарастырылады. Сонымен қатар жобалық жұмыстардың оқушылардың шығармашылық қабілеттеріне, сыни ойлауына және тілдік дағдыларының дамуына әсері талданады. Зерттеу барысында жобалық оқытудың оқушылардың өз бетінше жұмыс жасауына және ақпаратпен тиімді жұмыс істеуіне ықпал ететіні анықталды.

Кілт сөздер: зерттеушілік құзыреттілік, жобалық оқыту, ағылшын тілі, жоғары сынып, білім беру технологиясы.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.

Аннотация. В современной системе образования развитие исследовательской компетенции учащихся считается одной из важных задач. Особенно эффективным является использование технологии проектного обучения на уроках английского языка. В данной статье рассматривается роль проектного обучения в формировании исследовательских навыков у старшеклассников. Также анализируется влияние проектной деятельности на развитие критического мышления, творческих способностей и языковых навыков учащихся. В ходе исследования было выявлено, что проектное обучение способствует самостоятельной работе обучающихся и формирует навыки эффективного поиска и анализа информации.

Ключевые слова: исследовательская компетенция, проектное обучение, английский язык, старшие классы, образовательные технологии.

Ахмет Жұлдыз Оразалықызы
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
ЖШС Асыл «Раушан Үкібас» негізгі мектебі
Шымкент қаласы

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: МҰҒАЛІМ ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР

Аңдатпа

Мақалада бастауыш білім беру үдерісінде жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Білім беру жүйесіндегі цифрлық өзгерістер жағдайында мұғалімнің кәсіби қызметін жетілдіруде және оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруда жасанды интеллект құралдарының маңызы артып келеді. Мақалада сабақ жоспарларын әзірлеу, тапсырмаларды саралау, оқушылардың оқу жетістіктерін бақылау және оқу материалдарын дайындау барысында қолданылатын тиімді тәсілдер сипатталған. Сонымен қатар жасанды интеллект құралдарын пайдалану нәтижесінде оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік беретін тәжірибелік ұсыныстар берілген.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, бастауыш білім беру, цифрлық технология, оқу үдерісі, мұғалім тәжірибесі, инновациялық әдістер.

КІРІСПЕ

Қазіргі қоғамдағы технологиялық өзгерістер білім беру жүйесінің мазмұнына да айтарлықтай ықпал етуде. Ақпараттық технологиялардың дамуы мұғалімнің кәсіби қызметіне жаңа міндеттер жүктеп, оқыту әдістерін жетілдіру қажеттілігін туындатты. Соңғы жылдары білім беру кеңістігінде жасанды интеллект ұғымы кеңінен қолданыла бастады. Бұл технологиялар білім беру үдерісін жаңғыртуға, оқытуды дараландыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Бастауыш мектеп – баланың білім алуға деген қызығушылығы қалыптасатын маңызды кезең. Осы кезеңде қолданылатын оқыту әдістері мен технологиялары оқушының болашақтағы оқу жетістіктеріне тікелей әсер етеді.

Жасанды интеллект технологиялары мұғалімдерге сабақ жоспарларын әзірлеуде, тапсырмалар құрастыруда, мәтіндер дайындауда және оқушылардың білім деңгейін саралауда үлкен қолдау көрсетеді. Сонымен қатар бұл құралдар мұғалімнің уақытын үнемдеп, шығармашылық жұмыспен көбірек айналысуына мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты – бастауыш білім беру үдерісінде жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімді жолдарын анықтау және мұғалім тәжірибесінде пайдалану ерекшеліктерін көрсету.

Әдістеме

Бастауыш білім беруде жасанды интеллект құралдарын пайдалану оқыту үдерісінің сапасын арттыруға бағытталған. Бұл технологиялар мұғалімге білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, сараланған тапсырмалар дайындауға және оқу материалдарын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект негізіндегі платформалар мәтіндер құрастыру, тест тапсырмаларын әзірлеу, көрнекі материалдар жасау және бағалау критерийлерін дайындау барысында кеңінен қолданылады. Мұғалім белгілі бір тақырып бойынша тапсырма құрастыру үшін жасанды интеллект жүйесіне сұраныс енгізіп, бірнеше нұсқада дайын материал ала алады. Бұл уақытты үнемдеп қана қоймай, оқу материалының сапасын арттыруға көмектеседі.

Жасанды интеллект оқушылардың білім деңгейіне сәйкес тапсырмаларды саралауға мүмкіндік береді. Мысалы, бір тақырып бойынша күрделілік деңгейі әртүрлі тапсырмалар дайындау арқылы әр оқушының оқу мүмкіндігі ескеріледі.

Жасанды интеллект құралдарын қолданудағы маңызды қағидалардың бірі – педагогтің жетекші рөлін сақтау. Технологиялар мұғалімді алмастырмайды, керісінше оның кәсіби қызметін қолдайтын қосымша құрал ретінде қызмет етеді. Сондықтан дайын материалдарды міндетті түрде мұғалімнің сараптауынан өткізу қажет.

Практикада қолдану

Өз тәжірибемде жасанды интеллект технологияларын бірнеше бағытта қолданамын. Бірінші бағыт – сабаққа дайындық жұмыстарын ұйымдастыру. Әртүрлі цифрлық платформалар арқылы сабақ жоспарларын әзірлеп, оқу мақсаттарына сәйкес тапсырмалар дайындаймын. Бұл жұмыс уақытын қысқартып, сабақ мазмұнын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Екінші бағыт – оқу материалдарын бейімдеу. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, мәтіндерді жеңілдету немесе күрделендіру қажет болатын жағдайлар кездеседі. Осындай кезде жасанды интеллект көмегімен мәтіндерді оқушылардың деңгейіне сай қайта өңдеуге болады.

Үшінші бағыт – қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын әзірлеу. Оқу мақсаттарына сәйкес тест сұрақтарын, логикалық тапсырмаларды және шығармашылық жұмыстарды құрастыруда жасанды интеллект құралдарының тиімділігі жоғары. Бұл оқушылардың білімін жүйелі бақылауға мүмкіндік береді.

Төртінші бағыт – көрнекі материалдар дайындау. Сабақ тақырыбына байланысты суреттер, кестелер, сызбалар мен инфографикаларды әзірлеу барысында заманауи цифрлық құралдар пайдаланылады. Мұндай материалдар оқушылардың қызығушылығын арттырып, ақпаратты жақсы меңгеруіне ықпал етеді.

Жасанды интеллект құралдарын пайдалану барысында оқушылардың оқу белсенділігінде оң өзгерістер байқалды. Әсіресе тапсырмалардың мазмұны мен көрнекілігінің артуы білім алушылардың сабаққа деген қызығушылығын күшейтті. Оқушылар түрлі форматтағы тапсырмаларды орындау арқылы өз білімдерін еркін көрсетуге мүмкіндік алды. Сонымен қатар сараланған тапсырмаларды қолдану әр баланың жеке қабілетін дамытуға жағдай жасады.

Сабақ барысында оқушылардың оқу жетістіктерін бақылау үшін жасанды интеллект көмегімен дайындалған бағалау материалдары пайдаланылды. Бұл жұмыстар білім алушылардың білім деңгейін жедел анықтауға және дер кезінде кері байланыс беруге мүмкіндік берді. Мұғалім оқу нәтижелерін талдау арқылы келесі сабақтардың мазмұнын жетілдіріп отырды.

Жасанды интеллект технологияларын қолданудың тағы бір артықшылығы – мұғалімнің кәсіби жүктемесін азайтуы. Күнделікті сабаққа дайындық барысында тапсырмалар құрастыруға, мәтіндерді өңдеуге және көрнекілік материалдарын әзірлеуге кететін уақыт едәуір қысқарады. Нәтижесінде педагог оқушылармен жеке жұмыс жүргізуге және олардың білім сапасын арттыруға көбірек көңіл бөледі.

Дегенмен аталған технологияларды қолданудың белгілі бір қиындықтары да бар. Кейбір жағдайларда жасанды интеллект ұсынған ақпарат толық немесе нақты болмауы мүмкін. Сондықтан мұғалім алынған материалдарды міндетті түрде тексеріп, олардың ғылыми және әдістемелік тұрғыдан дұрыстығына көз жеткізуі қажет. Сонымен қатар оқушылардың цифрлық қауіпсіздігін сақтау және ақпаратты дұрыс пайдалану мәдениетін қалыптастыру маңызды мәселе болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, жасанды интеллект құралдарын орынды пайдалану білім беру сапасын арттыруға, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға және мұғалімнің кәсіби тиімділігін көтеруге ықпал етеді. Бұл технологиялар оқу үдерісін жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік беретін заманауи құралдардың бірі болып саналады.

Ұсыныстар

Бастауыш білім беру үдерісіне жасанды интеллект технологияларын енгізу барысында бірнеше маңызды қағидаларды ескерген жөн. Ең алдымен мұғалімдер цифрлық сауаттылық деңгейін үнемі жетілдіріп, жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін меңгеруі қажет. Арнайы курстар мен семинарларға қатысу педагогтердің кәсіби дамуына оң әсер етеді.

Жасанды интеллект құралдарын қолдану кезінде олардың нәтижелеріне толықтай сүйенбей, әр материалды мұқият сараптау ұсынылады. Себебі білім беру мазмұнының сапасы мен дұрыстығына жауапты тұлға – мұғалім.

Сондай-ақ жасанды интеллект көмегімен дайындалған тапсырмалар оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес болуы тиіс. Оқу материалының күрделілік деңгейі білім алушылардың мүмкіндіктеріне қарай реттелген жағдайда ғана тиімді нәтиже береді.

Мектептерде цифрлық ресурстарды пайдалану мәдениетін қалыптастыру, ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау және оқушыларға цифрлық этика негіздерін үйрету де маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістер педагогтерден жаңа технологияларды тиімді пайдалануды талап етеді. Жасанды интеллект – мұғалімнің кәсіби қызметін жеңілдетіп қана қоймай, білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік беретін заманауи құрал. Оның көмегімен оқу материалдарын әзірлеу, сараланған тапсырмалар құрастыру, бағалау жұмыстарын ұйымдастыру және оқушылардың оқу жетістіктерін талдау анағұрлым тиімді жүзеге асырылады.

Бастауыш білім беру кезеңінде жасанды интеллект технологияларын орынды пайдалану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, танымдық белсенділігін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар бұл құралдар мұғалімнің уақытын үнемдеп, шығармашылық ізденісіне кең мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект технологиялары білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып келеді. Сондықтан педагогтердің аталған құралдарды сауатты әрі жауапкершілікпен қолдануы заманауи білім берудің маңызды талаптарының бірі болып табылады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2024.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
3. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2022.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2021.
5. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris, 2023.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. – Boston, 2022.
7. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. – London, 2021.

Абдуллаева Светлана Қайырбекқызы
Бастауыш сынып мұғалімі
«Қызылорда облысының білім басқармасының Шиелі ауданы бойынша білім бөлімінің
«№243 жалпы орта білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ДЕГЕН ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ

Аннотация: мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген танымдық белсенділігін ойын технологиялары арқылы арттыру мәселесі қарастырылады. Ойынның баланың тұлғалық дамуына, оқу мотивациясының қалыптасуына және танымдық қызығушылығының артуына тигізетін әсері ғылыми-педагогикалық тұрғыдан талданады. Сонымен қатар қазіргі білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар, геймификация, цифрлық білім беру платформалары мен интерактивті ойындардың мүмкіндіктері сипатталады. Ойын арқылы оқытудың тиімді әдістері мен практикалық жолдары ұсынылып, бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қызметінде қолдануға болатын заманауи тәжірибелер қарастырылады. Зерттеу нәтижелері ойын технологияларының білім сапасын арттырумен қатар оқушылардың шығармашылық, коммуникативтік және зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал ететінін көрсетеді.

Кілт сөздер: бастауыш білім беру, танымдық белсенділік, ойын технологиялары, геймификация, цифрлық білім беру, оқу мотивациясы, инновациялық әдістер, шығармашылық қабілет, оқыту технологиясы, интерактивті оқыту.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының дайын білімді меңгеруімен ғана шектелмей, оның танымдық қабілеттерін дамытып, өздігінен ізденуге, шығармашылық тұрғыдан ойлауға және алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана білуге үйрету болып табылады. Әсіресе бастауыш білім беру кезеңінде оқушының оқуға деген қызығушылығы мен танымдық белсенділігін қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі саналады. Себебі дәл осы кезеңде баланың оқу әрекетіне деген көзқарасы, білім алуға деген ынтасы мен қызығушылығы қалыптасады. Егер бастауыш сынып оқушысы оқу үдерісін қызықты, тартымды және өз мүмкіндіктерін көрсетуге мүмкіндік беретін орта ретінде қабылдаса, оның білімге деген құштарлығы артып, оқу жетістіктері жоғарылайды. Осы тұрғыдан алғанда ойын технологиялары оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың тиімді құралдарының бірі болып табылады.

Бала табиғаты ойынмен тығыз байланысты. Ойын – оның қоршаған ортаны тану тәсілі, өзіндік тәжірибе жинақтау алаңы және қарым-қатынас жасау құралы. Сондықтан бастауыш сыныптағы оқу үдерісін ойын элементтерімен байыту оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келіп қана қоймай, олардың интеллектуалдық және эмоционалдық дамуына оң әсер

етеді. Заманауи педагогикада ойын технологиялары білім алушының белсенді субъект ретінде қалыптасуына ықпал ететін инновациялық әдістердің бірі ретінде қарастырылады.

Танымдық белсенділік – оқушының жаңа білімді меңгеруге, қоршаған ортаны зерттеуге, мәселені шешуге және өздігінен ізденуге бағытталған әрекеттерінің жиынтығы. Ол оқушының қызығушылығы, ынтасы, зейіні, ойлау қабілеті және шығармашылық белсенділігі арқылы көрініс табады. Танымдық белсенділігі жоғары оқушы сабақ барысында сұрақ қояды, өз пікірін білдіреді, тапсырмаларды қызығушылықпен орындайды және жаңа ақпаратты өз тәжірибесімен байланыстыра алады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың танымдық белсенділігін дамыту ерекше маңызға ие. Себебі бұл кезеңде баланың қабылдау, есте сақтау, қиялдау, салыстыру, талдау және қорытынды жасау қабілеттері қарқынды дамиды. Егер мұғалім осы ерекшеліктерді ескере отырып оқыту әдістерін дұрыс ұйымдастырса, оқушының оқу әрекеті нәтижелі әрі сапалы болады. Ал ойын технологиялары дәл осы міндетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Ойын барысында бала еркін әрекет етеді, қателесуден қорықпайды және жаңа білімді табиғи түрде меңгереді.

Қазіргі таңда ойын технологиялары тек көңіл көтеру құралы емес, білім берудің тиімді әдістемелік жүйесі ретінде қарастырылуда. Ойын арқылы оқыту барысында оқушылар оқу тапсырмаларын ерекше қызығушылықпен орындайды, себебі олар өздерін белгілі бір оқиғаға қатысушы немесе мәселені шешуші ретінде сезінеді. Мұндай жағдайда оқу әрекеті баланың ішкі қажеттілігіне айналып, танымдық белсенділігі артады.

Ойын технологиялары оқушылардың есте сақтау қабілетін жақсартып қана қоймай, олардың сыни ойлауын, коммуникативтік дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін және көшбасшылық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ойын барысында оқушылар өзара қарым-қатынас жасап, пікір алмасады, топтық жұмыстарға белсенді қатысады. Бұл өз кезегінде олардың әлеуметтік құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Заманауи білім беру кеңістігінде цифрлық ойындар, геймификация, виртуалды тапсырмалар, QR-код арқылы ұйымдастырылатын квест ойындар және интерактивті платформалар кеңінен қолданылуда. Мұндай жаңашыл әдістер оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырып, білімді меңгеру сапасын жоғарылатады.

Бастауыш сыныптарда қолданылатын ойындардың мазмұны оқушылардың жас ерекшелігіне, пәннің мақсатына және күтілетін нәтижеге сәйкес таңдалуы тиіс. Сабақ барысында дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар, логикалық ойындар, зерттеушілік ойындар және цифрлық ойындар кеңінен қолданылады.

Дидактикалық ойындар оқушылардың білімді меңгеруін жеңілдетіп, алған білімдерін бекітуге бағытталады. Мысалы, «Сиқырлы сандықша», «Кім жылдам?», «Артық сөзді тап», «Сәйкестендір» сияқты ойындар оқушылардың зейінін шоғырландырып, логикалық ойлауын дамытады. Мұндай ойындар барысында бала тапсырманы орындауға емес, жеңіске жетуге ұмтылады, ал нәтижесінде білімді жеңіл әрі тиімді меңгереді.

Рөлдік ойындар арқылы оқушылар әртүрлі әлеуметтік жағдайларды модельдейді. Мәселен, «Дәрігер мен науқас», «Саяхатшы», «Тілші», «Ғалым» секілді ойындар баланың сөйлеу мәдениетін, шығармашылық қабілетін және қарым-қатынас дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар олар оқушылардың өзіндік пікір қалыптастыруына және өмірлік тәжірибе жинақтауына мүмкіндік береді.

Білім беру саласындағы жаңа бағыттардың бірі – геймификация технологиясы. Геймификация дегеніміз ойын элементтерін оқу үдерісіне енгізу арқылы оқушылардың ынтасын арттыру әдісі. Бұл тәсілде деңгейлерден өту, марапаттар жинау, виртуалды медальдар алу, рейтинг құру сияқты ойын элементтері пайдаланылады.

Геймификация оқушылардың ішкі мотивациясын күшейтіп, олардың білім алуға деген қызығушылығын тұрақты сақтауға мүмкіндік береді. Мысалы, әрбір орындалған тапсырма үшін ұпай беру, белгілі бір жетістікке жеткен оқушыны арнайы атақпен марапаттау немесе сыныптық білім картасын жүргізу балалардың белсенділігін арттырады. Осындай әдістер

арқылы оқу үдерісі қызықты саяхатқа айналып, оқушылардың танымдық әрекеттері жандана түседі.

Цифрлық технологиялардың дамуы геймификацияны жаңа деңгейге көтерді. Kahoot, Quizizz, Wordwall, LearningApps секілді платформалар арқылы ұйымдастырылған ойын сабақтары оқушылардың пәнге деген қызығушылығын едәуір арттырады. Балалар интерактивті тапсырмаларды қызығушылықпен орындап, білімдерін жарыс түрінде тексереді. Бұл олардың белсенді қатысуына және оқу нәтижелерінің жақсаруына ықпал етеді.

Ойын технологияларын жүйелі қолдану нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларында бірқатар маңызды құзыреттіліктер қалыптасады. Ең алдымен оқушылардың танымдық құзыреттілігі дамиды. Олар ақпаратты іздеу, талдау, салыстыру және қорытынды жасау дағдыларын меңгереді. Сонымен қатар коммуникативтік құзыреттілік қалыптасып, балалар өз ойын еркін жеткізуге, пікірталасқа қатысуға және топпен жұмыс жасауға үйренеді.

Ойын барысында оқушылардың шығармашылық қабілеттері де қарқынды дамиды. Олар түрлі жағдаяттарға бейімделіп, стандартты емес шешімдер ұсынады, қиялын іске қосады және өз идеяларын жүзеге асыруға талпынады. Бұл қасиеттер қазіргі қоғам талап ететін маңызды дағдылардың қатарына жатады. Сондықтан ойын технологияларын пайдалану тек білім сапасын арттырып қана қоймай, болашақта табысты тұлға қалыптастыруға да ықпал етеді.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесі оқушылардан тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар XXI ғасырдың негізгі құзыреттіліктерін меңгеруді талап етеді. Олардың қатарына сыни ойлау, креативтілік, коммуникация, ынтымақтастық және цифрлық сауаттылық жатады. Бұл дағдыларды қалыптастыруда ойын технологиялары ерекше маңызға ие. Себебі ойын барысында оқушы тек ақпарат қабылдаушы емес, мәселені шешуші, зерттеуші және өз әрекетінің нәтижесін бағалаушы тұлға ретінде қалыптасады.

Заманауи ойындар оқушыларды түрлі жағдаяттарды талдауға, болжам жасауға, шешім қабылдауға және өз әрекеттерінің салдарын бағалауға үйретеді. Әсіресе командалық ойындар арқылы балалар ұжымда жұмыс істеуді, өзгелердің пікірін тыңдауды және ортақ мақсатқа жетуді меңгереді. Бұл олардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдетіп, болашақ өміріне қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Сандық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру жүйесіне жаңа мүмкіндіктер әкелді. Қазіргі таңда бастауыш сынып мұғалімдері сабақ барысында түрлі интерактивті платформаларды пайдаланып келеді. Олардың қатарында Kahoot, Quizizz, Wordwall, LearningApps, Liveworksheets сияқты цифрлық ресурстар бар. Бұл платформалар арқылы ұйымдастырылған тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оқу материалын есте сақтау деңгейін де жоғарылатады.

Цифрлық ойындардың тағы бір артықшылығы – оқушының жеке білім алу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік беруінде. Әр оқушы тапсырманы өз қарқынымен орындайды, нәтижесін бірден көреді және жіберген қателерін түзету мүмкіндігіне ие болады. Мұндай тәсіл оқушылардың өзіндік бақылауын қалыптастырып, рефлексия жасау дағдысын дамытады. Сонымен қатар мұғалім оқушылардың жетістіктерін жедел бақылап, сараланған тапсырмалар ұсына алады.

Қазіргі білім беру парадигмасы оқушыны дайын білімді қабылдаушы емес, білімді өз бетімен құрастырушы тұлға ретінде қарастырады. Осы тұрғыдан алғанда зерттеушілік ойындардың маңызы зор. Бастауыш сыныптарда ұйымдастырылатын «Жас зерттеуші», «Құпияны тап», «Ғылыми экспедиция», «Сиқырлы зертхана» сияқты ойындар балалардың бақылау, салыстыру, талдау және қорытынды жасау қабілеттерін жетілдіреді.

Зерттеушілік сипаттағы ойындар оқушылардың табиғи қызығушылығын қолдап, ғылыми дүниетанымының қалыптасуына негіз болады. Мұндай ойындар барысында балалар сұрақ қоюға, гипотеза ұсынуға және дәлелдер арқылы өз пікірін қорғауға үйренеді. Нәтижесінде олардың танымдық белсенділігі артып, білімді саналы түрде меңгеруі қамтамасыз етіледі.

Ойын технологияларының тиімділігі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Заманауи педагог оқу мақсаттарына сәйкес ойын түрлерін дұрыс таңдап, оларды сабақ

құрылымымен үйлестіре білуі қажет. Ойын тек көңіл көтеру құралына айналып кетпеуі тиіс, керісінше нақты білімдік, дамытушылық және тәрбиелік міндеттерді шешуге бағытталуы керек.

Бүгінгі мұғалім ақпараттық-коммуникациялық технологияларды еркін меңгерген, инновациялық әдістерді тиімді қолданатын және білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеретін кәсіби маман болуы тиіс. Осындай жағдайда ғана ойын технологиялары оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың қуатты құралына айналады.

Осылайша, ойын технологиялары бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген танымдық белсенділігін арттырудың ең тиімді әрі заманауи құралдарының бірі болып табылады. Ойын арқылы ұйымдастырылған сабақтар оқушылардың қызығушылығын оятып, білімді саналы меңгеруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін, коммуникативтік дағдыларын және зерттеушілік әрекеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Бүгінгі таңда мұғалімнің басты міндеті – баланы білім алуға мәжбүрлеу емес, оның оқуға деген табиғи қызығушылығын қолдау. Осы мақсатқа жетуде ойын технологиялары ерекше рөл атқарады. Сондықтан әрбір бастауыш сынып мұғалімі дәстүрлі әдістерді инновациялық ойын технологияларымен ұштастырып, білім беру үдерісін баланың танымдық қажеттіліктеріне сәйкес ұйымдастыруы қажет. Сонда ғана біз білімді, белсенді, шығармашыл және бәсекеге қабілетті жас ұрпақты тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. – Астана, 2022. – 320 б.

2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана: ҚР Үкіметі, 2023. – 78 б.

3. OECD. Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 45 p.

4. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 186 p.

УВЕЛИЧЕНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ОБУЧЕНИЮ ПОСРЕДСТВОМ ИГР

Аннотация: В статье рассматривается проблема повышения познавательной активности учащихся начальных классов к обучению посредством игровых технологий. С научно-педагогической точки зрения анализируется влияние игры на личностное развитие ребёнка, формирование учебной мотивации и повышение познавательного интереса. Кроме того, характеризуются возможности инновационных технологий в современной системе образования, геймификации, цифровых образовательных платформ и интерактивных игр. Предлагаются эффективные методы и практические пути обучения через игру, а также рассматриваются современные подходы, которые могут быть использованы в профессиональной деятельности учителей начальных классов. Результаты исследования показывают, что игровые технологии не только способствуют повышению качества образования, но и оказывают положительное влияние на развитие творческих, коммуникативных и исследовательских навыков учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, познавательная активность, игровые технологии, геймификация, цифровое образование, учебная мотивация, инновационные методы, творческие способности, технологии обучения, интерактивное обучение.

Жүсіп Бақыткул Қапанқызы
Учитель русского языка и литературы
КГУ «Средняя школа №158» отдела образования по Шиелийскому району управления образования Кызылординской области»

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ПРИ РАБОТЕ С ТЕКСТОМ

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития читательской грамотности обучающихся через системную и целенаправленную работу с текстом в процессе преподавания русского языка и литературы. Актуальность темы обусловлена необходимостью формирования у учащихся навыков осмысленного чтения, критического анализа информации и интерпретации текстов различной сложности и функциональной направленности. Раскрываются теоретические основы читательской грамотности как ключевой компетенции современного образования, а также анализируются методические подходы к организации работы с текстом на уроках. Особое внимание уделяется развитию умений извлекать явную и скрытую информацию, формулировать собственную позицию, аргументировать её на основе прочитанного, а также интегрировать знания из разных источников. В статье обосновывается значимость использования разнообразных текстовых стратегий, включая предтекстовую, текстовую и послетекстовую деятельность, направленных на формирование устойчивого интереса к чтению и повышение качества понимания текста. Рассматриваются практические приемы, способствующие активизации познавательной деятельности учащихся, формированию аналитического мышления и речевой культуры. Делается вывод о том, что системная работа с текстом позволяет не только повысить уровень читательской грамотности, но и способствует всестороннему развитию личности учащегося, его способности к самообразованию и успешной социализации в информационном обществе.

Ключевые слова: читательская грамотность, текст, анализ текста, интерпретация, критическое мышление, функциональная грамотность, стратегии чтения, русский язык, литература, образовательный процесс.

Современное образование ориентировано на формирование личности, способной к самостоятельному мышлению, осмысленному восприятию информации и активному участию в общественной жизни, что в значительной степени обусловливает необходимость развития читательской грамотности как одного из базовых компонентов функциональной грамотности. В условиях стремительного увеличения объема информации и усложнения текстовых форм особую значимость приобретает умение работать с текстом не на поверхностном уровне, а в глубинном, аналитическом аспекте, позволяющем учащимся не только понимать содержание, но и интерпретировать его, выявлять авторскую позицию, устанавливать причинно-

следственные связи и формулировать собственные выводы. Преподавание русского языка и литературы предоставляет широкие возможности для реализации данных задач, поскольку именно текст является центральным объектом изучения и основным инструментом обучения. В этой связи перед учителем стоит задача не только передать знания о языке и литературе, но и сформировать у учащихся устойчивые навыки смыслового чтения, обеспечивающие успешное освоение учебного материала и развитие когнитивных способностей. Следует отметить, что читательская грамотность включает в себя комплекс умений, связанных с восприятием, пониманием, интерпретацией и оценкой текстовой информации, что требует системного подхода к организации учебного процесса. Особую роль играет создание условий для активного взаимодействия учащихся с текстом, предполагающего не пассивное чтение, а осмысленное и критическое восприятие содержания. В данном контексте возрастает значение методических приемов, направленных на развитие навыков анализа и интерпретации текста, а также формирование умений аргументированного высказывания собственной точки зрения. Таким образом, развитие читательской грамотности становится приоритетным направлением в деятельности учителя русского языка и литературы, требующим внедрения инновационных педагогических технологий и переосмысления традиционных методов обучения.

Работа с текстом как основное средство развития читательской грамотности предполагает использование разнообразных стратегий, направленных на активизацию познавательной деятельности учащихся и формирование у них устойчивых навыков смыслового чтения. Предтекстовый этап играет важную роль в формировании мотивации к чтению, поскольку именно на этом этапе происходит актуализация имеющихся знаний, формирование ожиданий и постановка целей чтения. Учитель может использовать различные приемы, такие как прогнозирование содержания текста по заголовку, иллюстрациям или ключевым словам, обсуждение проблемных вопросов, связанных с темой текста, что способствует развитию у учащихся интереса к предстоящей работе. Текстовый этап предполагает непосредственное взаимодействие с текстом, включающее чтение, выделение ключевой информации, определение структуры текста и анализ языковых средств, используемых автором. Особое значение имеет развитие умений находить в тексте как явную, так и скрытую информацию, что требует от учащихся внимательного и вдумчивого чтения. Послетекстовый этап направлен на закрепление и осмысление полученной информации, а также на развитие навыков интерпретации и оценки текста. На данном этапе учащиеся могут выполнять задания, связанные с пересказом, составлением плана, написанием эссе или участием в дискуссии, что способствует формированию речевой компетенции и развитию критического мышления. Важно подчеркнуть, что эффективная работа с текстом требует системности и последовательности, а также учета индивидуальных особенностей учащихся, их уровня подготовки и интересов. Таким образом, использование комплексного подхода к организации работы с текстом позволяет создать условия для успешного развития читательской грамотности и повышения качества образования в целом.

Особое внимание в процессе развития читательской грамотности следует уделять формированию критического мышления, которое является неотъемлемой составляющей осмысленного чтения и предполагает способность анализировать, оценивать и интерпретировать информацию, представленную в тексте. В условиях современного информационного общества учащиеся сталкиваются с большим количеством разнородных текстов, что требует от них умения различать достоверную и недостоверную информацию, выявлять манипулятивные приемы и формировать собственное мнение на основе анализа прочитанного. В этой связи особую значимость приобретают задания, направленные на развитие аналитических навыков, такие как сравнение различных точек зрения, выявление аргументов и контраргументов, оценка логики изложения и обоснованности выводов. Учитель русского языка и литературы может использовать различные методы и приемы, способствующие развитию критического мышления, включая проблемное обучение, дискуссии, анализ художественных и публицистических текстов, а также работу с информационными источниками. Важно создавать на уроках атмосферу открытого диалога, в

которой учащиеся смогут свободно выражать свои мысли и аргументировать свою позицию, что способствует развитию коммуникативных навыков и формированию культуры речевого общения. Кроме того, развитие критического мышления тесно связано с формированием метакогнитивных умений, позволяющих учащимся осознавать процесс собственного мышления и контролировать его. Таким образом, интеграция элементов критического мышления в процесс работы с текстом способствует не только развитию читательской грамотности, но и формированию ключевых компетенций, необходимых для успешной адаптации в современном обществе.

Не менее важным аспектом является использование различных типов текстов в образовательном процессе, что позволяет расширить кругозор учащихся и сформировать у них навыки работы с разнообразной информацией. Художественные тексты способствуют развитию эстетического восприятия, воображения и эмоционального интеллекта, тогда как научно-популярные и публицистические тексты формируют умения анализа и интерпретации фактической информации. Работа с различными жанрами текста позволяет учащимся освоить разнообразные стратегии чтения, адаптированные к конкретным целям и задачам. Важно учитывать, что каждый тип текста требует специфического подхода к его анализу, что предполагает использование соответствующих методических приемов и заданий. Например, при работе с художественным текстом акцент может делаться на анализ образной системы, авторской позиции и художественных средств, тогда как при изучении научно-популярного текста особое внимание уделяется логике изложения, структуре аргументации и достоверности информации. Включение в учебный процесс текстов различной сложности и направленности способствует формированию гибкости мышления и развитию способности адаптироваться к различным коммуникативным ситуациям. Таким образом, разнообразие текстового материала является важным условием эффективного развития читательской грамотности и формирования всесторонне развитой личности.

Важную роль в развитии читательской грамотности играет использование современных образовательных технологий, которые позволяют повысить эффективность учебного процесса и сделать его более интересным и доступным для учащихся. Интерактивные методы обучения, включая работу в группах, проектную деятельность и использование цифровых ресурсов, способствуют активизации познавательной деятельности и формированию устойчивого интереса к чтению. Применение информационно-коммуникационных технологий позволяет расширить возможности работы с текстом, предоставляя доступ к разнообразным источникам информации и создавая условия для самостоятельного поиска и анализа данных. Важно отметить, что использование цифровых инструментов должно быть направлено не только на получение информации, но и на развитие навыков ее критической оценки и интерпретации. Учитель должен выступать в роли организатора и модератора учебного процесса, направляя деятельность учащихся и создавая условия для их самостоятельного обучения. Кроме того, внедрение инновационных технологий требует от педагога постоянного профессионального развития и готовности к освоению новых методов и подходов. Таким образом, интеграция современных образовательных технологий в процесс обучения способствует повышению уровня читательской грамотности и формированию ключевых компетенций учащихся.

Таким образом, развитие читательской грамотности через работу с текстом представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий системного подхода и использования разнообразных методических средств. Эффективная организация работы с текстом позволяет не только сформировать у учащихся навыки осмысленного чтения, но и способствует развитию их аналитических способностей, критического мышления и речевой культуры. В условиях современного образования особое значение приобретает способность учащихся самостоятельно работать с информацией, что делает читательскую грамотность одним из ключевых факторов успешного обучения и социальной адаптации. Учитель русского языка и литературы играет важную роль в формировании данных навыков, создавая условия для активного взаимодействия учащихся с текстом и стимулируя их познавательную активность. Перспективы дальнейших исследований в данной области связаны с разработкой новых

методических подходов и технологий, направленных на повышение эффективности работы с текстом и развитие читательской грамотности. В конечном итоге, системная и целенаправленная работа в данном направлении способствует формированию личности, способной к самостоятельному мышлению, критическому восприятию информации и успешной реализации в современном обществе.

Список использованной литературы

1. Гостева Ю.Н., Кузнецова М.И., Рябинина Л.А., Сидорова Г.А., Чабан Т.Ю. Проблемы оценки и формирования функциональной читательской грамотности учеников основной школы // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2020. – Т. 2, № 2 (70). – С. 155-180.
2. Гац И.Ю. Формирование метапредметных умений обучения средства электронного текста // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. – 2010. – № 3. – С. 114-120.
3. Булгакова Т.А. Работа с текстом как основной способ формирования читательской компетентности – одной из составляющих функциональной грамотности младших школьников // Педагогический альманах. – 2023.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС БАРЫСЫНДА ОҚЫРМАНДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада орыс тілі мен әдебиетін оқыту үдерісінде мәтінмен жүйелі әрі мақсатты жұмыс жасау арқылы білім алушылардың оқырмандық сауаттылығын дамыту мәселесі қарастырылады. Тақырыптың өзектілігі оқушылардың саналы оқу, ақпаратты сыни тұрғыдан талдау және әртүрлі күрделілік пен функционалдық бағыттағы мәтіндерді түсіндіру дағдыларын қалыптастыру қажеттілігімен айқындалады. Қазіргі білім берудің негізгі құзыреттіліктерінің бірі ретінде оқырмандық сауаттылықтың теориялық негіздері ашылып, сабақ барысында мәтінмен жұмысты ұйымдастырудың әдістемелік тәсілдері талданады. Мәтіндегі ашық және жасырын ақпаратты анықтау, өз көзқарасын қалыптастыру және оны оқылған материал негізінде дәлелдеу, сондай-ақ әртүрлі дереккөздерден алынған білімді біріктіру дағдыларын дамытуға ерекше назар аударылады. Мақалада оқуға деген тұрақты қызығушылықты қалыптастыруға және мәтінді түсіну сапасын арттыруға бағытталған мәтіналды, мәтіндік және мәтіннен кейінгі әрекеттерді қамтитын түрлі мәтіндік стратегияларды қолданудың маңыздылығы негізделеді. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, аналитикалық ойлауын және сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін практикалық тәсілдер қарастырылады. Жүйелі мәтіндік жұмыс оқырмандық сауаттылық деңгейін арттырып қана қоймай, оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына, оның өздігінен білім алу қабілетінің қалыптасуына және ақпараттық қоғамда табысты әлеуметтенуіне ықпал ететіні туралы қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: оқырмандық сауаттылық, мәтін, мәтінді талдау, интерпретация, сыни ойлау, функционалдық сауаттылық, оқу стратегиялары, орыс тілі, әдебиет, білім беру үдерісі.

Ғабитқызы Айгерім
Бастауыш сынып мұғалімі
Толыбай жалпы орта білім беретін мектебі
Ақтөбе облысы, Әйтеке би ауданы, Толыбай ауылы

ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамыту жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыда жан-жақты қарастырылады. Білім беру жүйесіндегі қазіргі талаптар оқушылардың тек білімді меңгеруімен шектелмей, олардың сыни және логикалық ойлау дағдыларын қалыптастыруды міндеттейді. Осы тұрғыда бастауыш кезең – баланың танымдық қабілеттері қарқынды дамитын шешуші кезең ретінде сипатталады. Мақалада логикалық ойлаудың мәні, оның құрылымдық компоненттері, педагогикалық әдістер арқылы дамыту мүмкіндіктері және тәжірибелік тәсілдері кеңінен талданады. Ойын технологиялары, проблемалық оқыту, тапсырмалар жүйесі мен пәнаралық байланыстар арқылы логикалық ойлауды жетілдіру жолдары көрсетіледі. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен оқыту әдістерін дұрыс таңдай білуі оқушылардың интеллектуалдық әлеуетін арттырудағы негізгі факторлардың бірі ретінде айқындалады. Сонымен қатар бастауыш сыныптағы оқу процесін ұйымдастыруда оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі негізделеді. Мақала мазмұны педагогтерге әдістемелік тұрғыдан көмек көрсетуге бағытталған.

Кілт сөздер: логикалық ойлау, бастауыш білім, танымдық қабілет, оқыту әдістері, ойын технологиясы, проблемалық оқыту, педагогикалық тәсілдер, шығармашылық ойлау.

Бастауыш білім беру жүйесі – тұлғаның зияткерлік негіздері қаланатын маңызды кезеңдердің бірі болып табылады, сондықтан дәл осы уақытта оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға ерекше назар аудару қажет. Логикалық ойлау дегеніміз – ақпаратты талдау, салыстыру, жалпылау, қорытынды жасау және дәлелдеу қабілеттерінің жиынтығы ретінде қарастырылады. Бұл қабілет баланың оқу әрекетінің сапасын арттырып қана қоймай, оның өмірлік жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдауына ықпал етеді. Қазіргі білім беру парадигмасы оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, белсенді ізденуші, ойлаушы субъект ретінде қарастырады. Осыған байланысты бастауыш сынып мұғалімі оқыту процесінде тек білім беруші емес, бағыттаушы, ұйымдастырушы рөлін атқарады. Логикалық ойлауды дамыту мақсатында қолданылатын әдістер жүйелі әрі мақсатты болуы тиіс. Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, тапсырмалар біртіндеп күрделендіріліп берілуі қажет. Бұл үдеріс барысында баланың қызығушылығы мен мотивациясы басты назарда болуы тиіс. Себебі қызығушылықсыз берілген тапсырма оқушының танымдық белсенділігін

төмендетеді. Сондықтан мұғалім сабақ барысында әртүрлі әдіс-тәсілдерді тиімді үйлестіре білуі қажет.

Логикалық ойлауды дамытуда ойын технологиялары ерекше орын алады, себебі ойын – бастауыш сынып оқушысының жетекші әрекеті болып табылады. Ойын барысында бала еркін ойлап, өз пікірін білдіруге мүмкіндік алады, бұл оның логикалық операцияларды табиғи түрде меңгеруіне жағдай жасайды. Әсіресе дидактикалық ойындар арқылы оқушылар салыстыру, талдау, жіктеу сияқты әрекеттерді орындауға дағдыланады. Ойын тапсырмалары оқушының жас ерекшелігіне сай қызықты әрі мазмұнды болуы тиіс. Мұғалім ойын барысында оқушылардың ойлау процесін бақылап, қажет жағдайда бағыт-бағдар беріп отырады. Бұл тәсіл оқушылардың өз бетімен шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады. Сонымен бірге топтық ойындар арқылы оқушылар арасында өзара әрекеттестік дамиды, бұл олардың әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді. Ойын технологиясын жүйелі қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оқу материалын терең меңгеруге ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда ойын – тек көңіл көтеру құралы емес, тиімді педагогикалық құрал болып табылады. Сондықтан мұғалім ойын элементтерін сабақтың мазмұнына сай шебер енгізуі тиіс.

Проблемалық оқыту әдісі де логикалық ойлауды дамытудың маңызды құралдарының бірі болып табылады, өйткені бұл әдіс оқушыны дайын жауапты қабылдауға емес, мәселені өз бетінше шешуге бағыттайды. Проблемалық жағдаят туғызу арқылы мұғалім оқушыларды ойлануға, болжам жасауға және оны дәлелдеуге итермелейді. Мұндай тәсіл оқушылардың сыни көзқарасын қалыптастырып, олардың аналитикалық қабілеттерін дамытады. Проблемалық тапсырмалар нақты өмірмен байланысты болған жағдайда олардың тиімділігі арта түседі. Оқушы өз тәжірибесіне сүйене отырып, мәселені шешуге тырысады, бұл оның білімін өмірмен байланыстыруына мүмкіндік береді. Мұғалім проблемалық сұрақтарды дұрыс қоя білуі тиіс, себебі сұрақтың сапасы оқушының ойлау деңгейіне тікелей әсер етеді. Сонымен қатар оқушылардың жауаптарын талдау барысында олардың логикалық ойлау деңгейін анықтауға болады. Бұл әдіс оқушылардың өз ойын дәлелді түрде жеткізу дағдысын қалыптастырады. Нәтижесінде оқушы тек білім алып қана қоймай, оны қолдана білу қабілетін де меңгереді. Сондықтан проблемалық оқыту бастауыш сыныпта кеңінен қолданылуы тиіс.

Логикалық ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесін құрастыру барысында олардың мазмұндық құрылымы мен әдістемелік негізіне ерекше назар аудару қажет, өйткені әрбір тапсырма оқушының тек білімін тексеруге емес, оның ойлау әрекетін ұйымдастыруға қызмет етуі тиіс. Осы тұрғыда тапсырмалар тек пәндік мазмұнмен шектелмей, логикалық операцияларды жүзеге асыруға бағытталған көпқырлы сипатқа ие болуы керек, себебі оқушының ойлау қабілеті тек ақпаратты қабылдау арқылы емес, оны қайта өңдеу, жүйелеу және жаңа жағдайда қолдану арқылы дамиды. Мұғалім тапсырмаларды құрастыру кезінде олардың құрылымдық бірізділігін сақтай отырып, оқушының танымдық әрекетін белсенді ететін элементтерді енгізуі қажет, өйткені жүйесіз берілген тапсырмалар оқушының ойлау процесін тежейді. Әсіресе тапсырмаларда салыстыру, жалпылау, жіктеу және себеп-салдарлық байланыстарды анықтау әрекеттерін қамтитын элементтердің болуы маңызды, себебі бұл әрекеттер логикалық ойлаудың негізін құрайды. Сонымен қатар тапсырмалардың мазмұны оқушының өмірлік тәжірибесімен байланысты болуы тиіс, өйткені нақты мысалдар арқылы берілген тапсырмалар оқушының түсінуін жеңілдетеді әрі оның қызығушылығын арттырады. Тапсырмалар жүйесінде визуалды элементтердің қолданылуы да маңызды, өйткені суреттер, сызбалар мен кестелер арқылы берілген ақпарат оқушының ойлауын көрнекі деңгейде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім тапсырмаларды құрастыру барысында олардың тек мазмұнына ғана емес, берілу формасына да мән беруі тиіс, себебі бір тапсырманы әртүрлі формада ұсыну оқушының ойлау икемділігін арттырады. Сонымен бірге тапсырмалар оқушыны тек дұрыс жауап табуға емес, өз ойын дәлелдеуге бағыттауы қажет, өйткені дәлелдеу процесі логикалық ойлаудың жоғары деңгейін талап етеді. Оқушының қателесуіне мүмкіндік беру де маңызды, себебі қателерді талдау арқылы оқушы өз ойлауындағы кемшіліктерді түсінеді және оларды түзетуге үйренеді. Осылайша дұрыс ұйымдастырылған тапсырмалар

жүйесі оқушының ойлау мәдениетін қалыптастырып, оның интеллектуалдық дамуына жүйелі түрде ықпал етеді.

Тапсырмалар жүйесінің тиімділігін арттыру үшін оларды ұйымдастыруда оқыту процесінің динамикасын ескеру қажет, өйткені бір типтегі тапсырмалардың ұзақ уақыт бойы қайталануы оқушының қызығушылығын төмендетіп, оның ойлау белсенділігін әлсіретеді. Осыған байланысты тапсырмалар әртүрлі форматта ұсынылып, олардың мазмұны үнемі жаңартылып отыруы тиіс, себебі жаңашылдық элементі оқушының танымдық қызығушылығын сақтауға мүмкіндік береді. Мұғалім тапсырмаларды ұйымдастыруда оқушылардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін әдістерді қолдануы қажет, өйткені бірлескен жұмыс барысында оқушылар өз ойларын салыстырып, өзара талқылау арқылы тереңірек түсінуге мүмкіндік алады. Сонымен қатар тапсырмалар оқушыны өз бетімен ізденуге бағыттауы тиіс, өйткені дербес жұмыс барысында қалыптасқан білім мен дағдылар тұрақты әрі сапалы болады. Тапсырмалар жүйесінде уақыт факторын да ескеру маңызды, себебі тым күрделі немесе тым жеңіл тапсырмалар оқушының мотивациясына кері әсер етуі мүмкін. Мұғалім әр тапсырманың орындалу уақыты мен күрделілік деңгейін үйлестіре отырып, оқушының жұмыс қарқынын реттеуі тиіс. Сонымен бірге тапсырмалар оқушының эмоционалдық күйіне де әсер ететінін ескеру қажет, өйткені жағымды эмоциямен орындалған тапсырмалар оқу процесін нәтижелі етеді. Тапсырмалар жүйесінде кері байланысты ұйымдастыру да маңызды, себебі оқушы өз нәтижесін бағалап, келесі қадамдарын жоспарлауға мүмкіндік алады. Мұғалім оқушылардың жауаптарын тек бағалап қана қоймай, олардың ойлау жолын талдауға бағыт беруі тиіс, өйткені бұл тәсіл оқушының рефлексия жасау дағдысын қалыптастырады. Осылайша тапсырмалар жүйесі тек оқыту құралы ғана емес, оқушының ойлау әрекетін басқарудың тиімді механизмі ретінде қарастырылуы тиіс.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру барысында олардың мазмұндық үйлесімділігі мен логикалық тұтастығын сақтау маңызды, өйткені әртүрлі пәндердің өзара байланысы тек формалды сипатта емес, терең мазмұндық деңгейде жүзеге асырылуы тиіс. Осы тұрғыда мұғалім әр пәннің мазмұнын талдай отырып, олардың арасындағы ортақ ұғымдар мен заңдылықтарды анықтауы қажет, себебі бұл оқушының білімді жүйелі түрде қабылдауына мүмкіндік береді. Пәнаралық байланыс оқушының ойлауын бір бағытта ғана емес, көпқырлы түрде дамытуға ықпал етеді, өйткені әртүрлі пәндер арқылы алынған білім өзара байланысып, жаңа түсініктердің қалыптасуына негіз болады. Сонымен қатар пәнаралық байланыс оқушының абстрактілі ойлау қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады, себебі ол нақты және абстрактілі ұғымдарды байланыстыра отырып, күрделі қорытындылар жасауға үйренеді. Мұғалім пәнаралық тапсырмаларды құрастыру кезінде олардың оқушының жас ерекшелігіне сәйкес болуын қамтамасыз етуі тиіс, өйткені тым күрделі байланыстар оқушының түсінуін қиындатуы мүмкін. Пәнаралық байланыс барысында қолданылатын тапсырмалар оқушыны зерттеушілік әрекетке бағыттауы қажет, себебі зерттеу элементтері оқушының қызығушылығын арттырып, оның белсенділігін күшейтеді. Сонымен бірге пәнаралық байланыс оқушының тілдік дағдыларын дамытуға да ықпал етеді, өйткені әртүрлі пәндік мәтіндермен жұмыс жасау оның сөздік қорын байытады. Мұғалім сабақ барысында түрлі пәндерден алынған мысалдарды тиімді үйлестіре отырып, оқушының білімін кеңейтеді. Бұл тәсіл оқушының оқу материалына деген көзқарасын өзгертіп, оны тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Осылайша пәнаралық байланыс оқушының логикалық ойлауын кешенді түрде дамытуға бағытталған маңызды педагогикалық құрал болып табылады.

Пәнаралық байланысты тиімді жүзеге асыру үшін оқыту процесінде интеграциялық тәсілдерді қолдану қажет, өйткені бұл тәсіл әртүрлі пәндердің мазмұнын біртұтас жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда интеграцияланған сабақтар ұйымдастыру оқушының білімді тұтас қабылдауына жағдай жасайды, себебі мұндай сабақтарда әртүрлі пәндер арасындағы байланыс нақты мысалдар арқылы көрсетіледі. Мұғалім интеграциялық тапсырмаларды құрастыру кезінде олардың логикалық құрылымына ерекше назар аударуы тиіс, өйткені тапсырманың ішкі байланыстары оқушының ойлау бағытын анықтайды. Сонымен қатар пәнаралық байланыс оқушының шығармашылық қабілетін дамытуға ықпал

етеді, себебі әртүрлі пәндерден алынған білімді біріктіру жаңа идеялардың пайда болуына негіз болады. Оқушылар мұндай тапсырмалар барысында өз білімдерін жаңа жағдайда қолдануға үйренеді, бұл олардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Пәнаралық байланыс арқылы оқыту оқушының оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның өзіндік пікір қалыптастыруына мүмкіндік береді. Мұғалім бұл процесте бағыттаушы рөл атқара отырып, оқушының дербес ойлауына жағдай жасауы тиіс. Сонымен бірге пәнаралық тапсырмалар оқушының уақытты тиімді пайдалану дағдысын қалыптастырады, өйткені ол бірнеше әрекетті бір уақытта орындауға үйренеді. Оқушылардың осындай тапсырмалар арқылы алған білімдері ұзақ уақыт есте сақталады, себебі олар мағыналық байланыстар арқылы меңгеріледі. Осылайша пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастырылған оқу процесі оқушының логикалық ойлауын дамытып қана қоймай, оның жан-жақты тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, бастауыш сыныпта логикалық ойлауды дамыту – күрделі әрі жүйелі ұйымдастыруды талап ететін педагогикалық үдеріс болып табылады. Бұл үдерісте мұғалімнің кәсіби шеберлігі, қолданылатын әдістердің тиімділігі және оқу ортасының ұйымдастырылуы шешуші рөл атқарады. Ойын технологиялары, проблемалық оқыту, тапсырмалар жүйесі және пәнаралық байланыстар логикалық ойлауды дамытудың негізгі құралдары ретінде қарастырылады. Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру және олардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған оқыту тәсілдерін қолдану маңызды. Бұл оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Қазіргі білім беру жүйесінде логикалық ойлау қабілеті жоғары тұлға қалыптастыру басты мақсаттардың бірі болып табылады. Сондықтан бастауыш кезеңде бұл қабілетті дамытуға ерекше назар аудару қажет. Жүйелі және мақсатты ұйымдастырылған жұмыс нәтижесінде оқушылардың интеллектуалдық деңгейі артады. Бұл олардың болашақта табысты тұлға болып қалыптасуына негіз болады. Осы тұрғыдан алғанда логикалық ойлауды дамыту – педагогтің басты міндеттерінің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2018. – 448 б
2. Жарықбаев Қ. Жалпы психология. – Алматы: Білім, 2019. – 352 б.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Эверо, 2020. – 412 б.
4. Сейталиев Қ.Б. Педагогика тарихы және теориясы. – Алматы: Мектеп, 2018. – 368 б.
5. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2021. – 84 б.
6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022. – 68 б.
7. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. – Алматы: Мектеп, 2016. – 256 б.
8. Тұрғынбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы: Ғылым, 2019. – 224 б.
9. Беспалько В.П. Педагогикалық технология негіздері. – Алматы: Білім, 2018. – 192 б.

Ауезов Файзулла Сражадинович
Домбыра сыныбының мұғалімі, педагог-модератор
М. Қалауов атындағы Қызылорда қалалық өнер мектебі
Қызылорда қаласы

ДОМБЫРА – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ РУХАНИ МҰРАСЫ

Аннотация: мақалада домбыраның тарихы, оның қазақ мәдениеті мен музыка өнеріндегі орны, ұлттық рух пен бірегейлікті қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Домбыраның ежелгі шығу тарихынан бастап қазіргі заманауи орындау техникасына дейінгі дамуы талданады. Сонымен қатар, домбыра сабақтарында тарихты, музыкалық дәстүрлерді және ұлттық құндылықтарды оқушыларға жеткізу жолдары ұсынылған. Мақала заманауи әдістемелік тәсілдерді қолдану арқылы балалар мен жасөспірімдердің музыкалық және мәдени қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Кілт сөздер: домбыра, ұлттық музыка, музыкалық аспап, қазақ өнері, мәдени мұра, орындаушылық дәстүр, музыкалық білім, патриоттық тәрбиелеу, заманауи әдістемелік тәсілдер.

Домбыра – қазақ халқының мәдениеті мен ұлттық рухының айқын бейнесі болып саналатын аспап. Ол ғасырлар бойы елдің тарихын, дәстүрін, салт-дәстүрін, халықтық әуендерін жеткізудің негізгі құралы ретінде қызмет етіп келеді. Домбыра тек музыкалық аспап қана емес, сонымен қатар ұрпаққа ұлттық сана-сезімді, патриоттық рухты және мәдени идентичностьты қалыптастыруға бағытталған педагогикалық құрал болып табылады.

Домбыраның қалыптасу тарихы ұлттық музыка дәстүрімен тығыз байланысты. Орта Азияның көшпенді халықтарының тұрмысында домбыра тек музыкалық аспап ретінде ғана емес, сонымен қатар, рухани тәрбиенің, аңыз-әфсаналар мен жырларды жеткізудің құралы болды. Әсіресе, батырлар жырын, айтыс өнерін, дәстүрлі салт-дәстүрлерді жеткізуде домбыра маңызды рөл атқарған. Домбыра арқылы халық өзінің тарихын, тағылымын және мәдени құндылықтарын кейінгі ұрпаққа жеткізген.

Домбыраның түрлері мен конструкциясы да тарихи дамумен байланысты. Ежелгі дәуірде екі ішекті, ағаштан ойып жасалған домбыра кең таралған болса, кейінгі ғасырларда үш ішекті және әр түрлі өлшемдегі домбыралар пайда болды. Мұның бәрі аспаптың акустикалық қасиеттерін жетілдіруге, дыбыс диапазонын кеңейтуге және орындау техникаларын әртараптандыруға бағытталған.

Домбыраның музыка тарихындағы орны қазақтың фольклоры мен кәсіби музыкасына дейін созылады. XIX–XX ғасырларда домбыра өнері халықтық орындаудан кәсіби деңгейге көтерілді. Қазіргі таңда домбыра қазақ музыкасын зерттеуде, музыкалық білім беру

бағдарламаларында және халықаралық музыкалық фестивальдерде қолданылатын негізгі аспап болып саналады. Осы аспаптың арқасында ұлттық музыка әлемдік мәдениетте танымалдыққа ие болды.

Домбыра тек жеке музыкалық аспап ретінде ғана емес, ұлттың рухани символы, ұлттық бірегейліктің белгісі ретінде қарастырылады. Оны орындау техникасы мен күй шеберлігі әрбір орындаушының жеке стилін қалыптастырады, ал оның тарихын зерттеу арқылы заманауи балалар мен жастарға ұлттық сана-сезім мен патриоттық құндылықтарды дарытуға болады.

Заманауи домбыра сабақтарында тарихты зерттеу элементтерін қосу маңызды: балаларға аспаптың шығу тарихы, белгілі домбырашылардың шығармашылығы, әр кезеңдегі музыкалық стильдердің ерекшеліктері туралы мәлімет беру олардың музыкалық, тарихи және мәдени ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, домбыраның әр түрлі түрлерін таныстыру арқылы оқушылардың аудиальды және визуальды қабылдау қабілеттерін дамытуға болады, бұл олардың өнерге деген қызығушылығын арттырады.

Домбыра сабақтарында оқушылардың эстетикалық және шығармашылық қабілеттерін дамыту ерекше назарда болуы қажет. Аспапты ойнау арқылы балалар музыкалық талғамды, ырғақты, гармония сезімін меңгереді. Бұл процесс логикалық ойлау мен эмоциялық интеллекттің үйлесімін дамытады, сондай-ақ мәдени-тарихи дәстүрлерге деген құрмет сезімін қалыптастырады.

Домбыра арқылы жүргізілетін сабақтарда ұлттық әуендерді орындау тек техника мен дағдыларды үйретумен шектелмей, оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Мысалы, халық әндерін, күйлерді орындау барысында балаларда сабырлылық, табандылық, жауапкершілік және топпен үйлесімді әрекет ету дағдылары дамиды. Сонымен қатар, домбыра сабақтары арқылы тарихи және әдеби материалдарды интеграциялау мүмкіндігі бар, бұл оқушылардың жалпы мәдени білімі мен сөздік қорын байытады. Сондай-ақ, домбыра ұлттық мерекелерде, мектепішілік іс-шараларда және шығармашылық фестивальдарда орын алған сайын, балалардың патриоттық сезімі мен ұлттық мәдениетке қызығушылығы артады. Педагогтар домбыра сабақтарында жаңашыл әдістемелік тәсілдерді қолдана отырып, интерактивті әдістерді, жобалық жұмыстарды, топтық ойындарды, заманауи мультимедиялық ресурстарды енгізсе, бұл оқушылардың белсенділігін және шығармашылық ынтасын арттырады.

Қазіргі білім беру жағдайында домбыра сабақтары инклюзивтік тәсілдермен жүргізілуі де маңызды. Мысалы, әртүрлі қабілеті бар балаларға бейімделген тапсырмалар беру арқылы мұғалім оқушылардың жеке дамуына ықпал етеді, олардың музыкалық және рухани дамуын теңестіреді. Бұл әдіс балалардың сенімділігін, өзіне деген сенімін арттырады, сондай-ақ топтағы әлеуметтік өзара әрекеттестікті күшейтеді.

Домбыра сабақтарында инновациялық әдістерді қолдану – ұлттық музыка өнерін заманауи білім беру талаптарына сай жеткізудің тиімді жолы болып табылады. Мысалы, жобалық тәсіл (Project-Based Learning) арқылы оқушылар өздерінің жеке музыкалық жобаларын дайындап, композициялар жасап, оларды сыныпта немесе мектепішілік конкурстарда таныстыра алады. Бұл әдіс оқушылардың логикалық ойлау, жоспарлау, уақытты тиімді пайдалану қабілеттерін дамытады.

Сондай-ақ, дифференциацияланған сабақтар арқылы әр балаға жеке тапсырмалар беру мүмкіндігі бар. Мысалы, музыкалық тыңдау кезінде әр оқушы өзінің деңгейіне сәйкес күрделілік пен ырғақтық ерекшеліктерді таңдай алады. Бұл тәсіл домбыра сабақтарында инклюзивтік білім беру принциптерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияларды енгізу де заманауи домбыра сабағында маңызды рөл атқарады. Мысалы, мобильді қосымшалар мен онлайн платформалар арқылы оқушылар әртүрлі халық күйлерін тыңдап, үйреніп, өз дағдыларын жетілдіре алады. Бұл әдіс балалардың сөздік қоры мен музыкалық есту қабілетін дамытумен қатар, олардың өз бетімен оқу дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, домбыра сабақтарында эстетикалық тәрбиеге бағытталған мультидисциплинарлық интеграция тиімді. Мысалы, тарих, әдебиет және бейнелеу өнерін біріктіру арқылы оқушылар ұлттық мәдениетті жан-жақты түсінеді. Бұл тәсіл

олардың тарихи сана-сезімін, эстетикалық талғамын және шығармашылық қабілеттерін бір уақытта дамытады.

Домбыра сабақтарында оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда тек музыкалық дағдылар емес, ритмдік, моторлық және когнитивтік қабілеттерін дамыту маңызды рөл атқарады. Заманауи әдістемелер бойынша сабақтарды жоспарлағанда сенсорлық тәжірибені пайдалану тиімді: мысалы, әр күйдің ерекшеліктерін дене қозғалысы арқылы көрсету, домбыраның әр бөлігіндегі дыбысты сезіну. Бұл тәсіл балалардың музыкалық естуін, қимыл-қозғалыс үйлесімділігін және логикалық ойлауын бір мезгілде дамытады.

Сабақта интерактивті композициялық тапсырмалар енгізу оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырады. Мысалы, балалар өздерінің қысқаметражды күйін шығарып, оны әріптестерімен алмастырып, әркім өзінің нұсқасын жетілдіреді. Бұл тәсіл оқушылардың критикалық ойлау және өз ойын аргументтеу дағдыларын қалыптастырады, сонымен қатар топтық жұмыс арқылы әлеуметтік дағдыларын нығайтады.

Музыка тарихын зерттеу элементтері сабаққа интеграцияланғанда, оқушылар домбыраның әрбір күйін мәдени және әлеуметтік контекстімен байланыстыра отырып үйренеді. Мысалы, белгілі бір күйдің шығу тарихын анықтау, авторының өмір жолын талдау, сол кезеңдегі халық тұрмысын түсіну – бұл балалардың түйсік арқылы танымдық қабілеттерін және мәдени сана-сезімін жетілдіреді.

Сабақта инновациялық технологияларды қолдану да маңызды. Мысалы, виртуалды шындық (VR) арқылы оқушылар тарихи орындарда домбыра орындау тәжірибесін сезінеді, немесе дыбыстық спектрлерді визуалды түрде талдайтын бағдарламалар арқылы әр күйлдің гармониялық құрылымын терең түсінеді. Бұл әдіс оқушылардың абстрактілі ойлау қабілетін және музыкалық талғамын дамытады.

Эстетикалық тәрбиелеу элементтері сабаққа қосымша әсер етеді. Мысалы, домбырадан белгілі бір күйді орындау арқылы оқушылар эмоциялық үндеу, ритм мен динамика арасындағы қатынасты сезінеді. Бұл тәсіл олардың эмоционалды интеллектін, эстетикалық талғамын және өз сезімін көркем жеткізу қабілетін қалыптастырады.

Сабақта мәдениетаралық тәжірибе де қолданылады: балаларға басқа түркі халықтарының музыкалық дәстүрлерін таныстырып, салыстыра отырып, домбыра арқылы ұлттық бірегейлікті түсіндіру. Бұл тәсіл оқушылардың креативтілігін және аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытып, мәдени диалог құруға үйретеді.

Жеке даму траекториясын есепке алу заманауи сабақтардың негізгі аспектісі болып табылады. Әр балаға жеке тапсырмалар беру арқылы оның оқу қызығушылығы мен қабілеттері ескеріледі: мысалы, тез үйренетін оқушыларға күрделі композициялар, ал бастауыш деңгейдегі балаларға қарапайым ритмдік жаттығулар беріледі. Бұл тәсіл әр оқушының мотивациясын және өзін-өзі жетілдіру қабілетін арттырады.

Осылайша, домбыра – ұлттық рухтың, мәдениет пен тарихтың символы ретінде ғана емес, сонымен қатар оқушылардың шығармашылық және тұлғалық дамуына ықпал ететін педагогикалық құрал болып табылады. Сабақтарда домбыраны қолдану ұлттық құндылықтарды меңгертуге, патриоттық тәрбиені нығайтуға, балалардың эстетикалық сезімін дамытуға, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев, Н.А. Инновационные подходы к образовательному процессу в начальной школе. — Астана: Білім, 2020. — 256 с.
2. Жұмаділова, С. Домбыра өнері және ұлттық дәстүрлер. — Алматы: Мектеп, 2019. — 198 с.
3. Тілеубердиева, Г.Б. Қазақ ұлттық музыкасының тарихы. — Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021. — 240 с.
4. Сейітқалиева, А. Заманауи домбыра сабақтарын ұйымдастыру әдістемесі. — Алматы: Білім мен ғылым, 2022. — №3, с. 45–60.

Абылханова Айнур Чингисхановна
Тарих пәні мұғалімі
Достық орта мектебі коммуналдық мелекеттік мекемесі
Жетісу облысы, Алакөл ауданы, Достық ауылы

ТАРИХИ САНАНЫ ДАМЫТУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ РӨЛІ

Аннотация: мақалада тарихи сананы қалыптастыруда цифрлық ресурстарды қолданудың педагогикалық тиімділігі қарастырылады. Тарихи тұлғаларды оқыту, цифрлық сторителлинг, визуализация технологиялары және зерттеушілік тапсырмаларды қолдану арқылы білім алушылардың тарихи ойлау қабілетін дамыту мәселелері талданады. Цифрлық білім беру жағдайында тарихи білім берудің инновациялық мүмкіндіктері ғылыми-публицистикалық стильде сипатталған.

Кілт сөздер: тарихи сана, цифрлық ресурстар, тарихты оқыту, сторителлинг, визуализация, тарихи тұлғалар, ақпараттық сауаттылық, білім беру технологиялары.

Қазіргі жаһандану дәуірінде тарихи сананы қалыптастыру мәселесі білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып саналады. Тарих пәні тек өткен оқиғаларды оқытумен шектелмей, білім алушылардың ұлттық болмысын, азаматтық жауапкершілігін және мәдени құндылықтарға деген құрметін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Осы тұрғыда цифрлық ресурстарды пайдалану тарихты оқыту процесін жаңа сапалық деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялар тарихи деректерді визуалды түрде көрсетуге, мұрағаттық құжаттарды қолжетімді етуге және тарихи оқиғаларды интерактивті форматта зерттеуге жағдай жасайды. Мұндай тәсіл білім алушылардың тарихи білімді тек жаттап қана қоймай, оны терең түсініп, талдай білуіне ықпал етеді.

Тарихи сананы қалыптастыруда цифрлық мұрағаттық қорлардың рөлі ерекше маңызды. Электрондық мұрағаттар тарихи құжаттарды, фотосуреттерді, бейнематериалдарды және тарихи деректер базасын кең аудиторияға қолжетімді етеді. Бұл білім алушыларға тарихи деректермен тікелей жұмыс істеуге мүмкіндік береді және олардың зерттеушілік қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар мұрағаттық материалдармен жұмыс жасау білім алушылардың деректерді салыстыру, талдау және тарихи фактілерді сыни тұрғыдан бағалау дағдыларын қалыптастырады. Нәтижесінде олар тарихи оқиғаларды біржақты емес, жан-жақты қарастыруға үйренеді.

Цифрлық картографиялық ресурстарды қолдану тарих сабағының тиімділігін арттырудың маңызды әдістерінің бірі болып табылады. Интерактивті тарихи карталар арқылы білім алушылар тарихи оқиғалардың географиялық орналасуын, әскери қимылдардың бағытын және тарихи мемлекеттердің аумақтық өзгерістерін көрнекі түрде зерттей алады. Мұндай визуалды құралдар тарихи оқиғалардың себеп-салдар байланысын түсінуді

жеңілдетеді. Мысалы, соғыс қимылдарын немесе көші-қон процестерін картографиялық модельдер арқылы көрсету білім алушылардың тарихи процестерді кеңістік пен уақыт тұрғысынан қабылдауын дамытады. Бұл тарихи ойлаудың маңызды компоненттерінің бірі болып табылады.

Сонымен қатар виртуалды экскурсиялар тарихи білім берудің инновациялық тәсілі ретінде кеңінен қолданылуда. Білім алушылар виртуалды музейлер мен тарихи ескерткіштерді онлайн форматта зерттеу арқылы тарихи-мәдени мұралармен таныса алады. Бұл әдіс әсіресе қашықтан оқыту жағдайында тиімді болып табылады. Виртуалды экскурсиялар білім алушылардың тарихи орындарға деген қызығушылығын арттырып, мәдени мұраға құрметпен қарау мәдениетін қалыптастырады. Сонымен қатар мұндай технологиялар оқыту процесін эмоционалды тұрғыдан байытады және тарихи оқиғаларды тереңірек қабылдауға мүмкіндік береді.

Цифрлық білім беру платформалары тарих сабағында зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға да үлкен мүмкіндік береді. Онлайн платформалар арқылы білім алушылар тарихи деректерді жинақтап, оларды талдап және нәтижелерін презентация түрінде ұсына алады. Бұл олардың ақпараттық сауаттылығын дамытуға және цифрлық ортада жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар топтық жобалар орындау барысында білім алушылардың коммуникативтік қабілеттері дамиды. Тарихи тақырыптағы жобалық жұмыстар оларды ғылыми ізденіске бейімдеп, зерттеушілік мәдениетті қалыптастырады.

Тарих сабағында цифрлық ресурстарды пайдалану сыни ойлауды дамытуға да ықпал етеді. Білім алушылар әртүрлі ақпарат көздерінен алынған тарихи деректерді салыстырып, олардың шынайылығын тексеруге үйренеді. Қазіргі ақпараттық қоғамда бұл дағды ерекше маңызды болып табылады, себебі интернет кеңістігінде тарихи ақпараттардың әртүрлі нұсқалары кездеседі. Мұғалімнің міндеті – білім алушыларды сенімді дереккөздерді анықтауға және тарихи ақпаратты объективті бағалауға үйрету. Бұл тарихи сананың ғылыми негізде қалыптасуына ықпал етеді.

Цифрлық технологиялар тарих пәнін оқытуда интерактивті оқыту әдістерін қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, онлайн тесттер, тарихи викториналар және білім беру ойындары сабақтың тартымдылығын арттырады. Мұндай әдістер білім алушылардың сабаққа деген қызығушылығын күшейтіп, оқу мотивациясын арттырады. Сонымен қатар ойын технологияларын қолдану білім алушылардың есте сақтау қабілетін жақсартып, тарихи даталар мен оқиғаларды жеңіл меңгеруіне мүмкіндік береді. Интерактивті оқыту формалары білім беру процесін заманауи талаптарға сәйкестендіреді.

Тарихи сананы қалыптастыруда ұлттық құндылықтарды цифрлық орта арқылы насихаттау да маңызды рөл атқарады. Ұлттық тарих, мәдениет және дәстүрлер туралы цифрлық контенттер білім алушылардың ұлттық болмысын қалыптастыруға ықпал етеді. Онлайн лекциялар, бейне сабақтар және тарихи деректі фильмдер арқылы ұлттық тарихты оқыту білім алушылардың тарихи жадысын нығайтады. Бұл өз кезегінде олардың азаматтық позициясын қалыптастырып, отансүйгіштік қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Тарихи сананы қалыптастыру үдерісінде цифрлық ресурстарды қолданудың маңызды бағыты — білім алушылардың тарихи тұлғалар бейнесін дұрыс қабылдауын қамтамасыз ету болып табылады. Тарихи тұлғаларды зерттеу арқылы білім алушылар тарихи процестердің жеке адамдар қызметімен тығыз байланыста болғанын түсінеді. Цифрлық білім беру платформаларында тарихи тұлғалардың өмірбаяны, қызметі, хаттары, естеліктері және фотоматериалдары жинақталған мультимедиялық деректер қорын пайдалану тиімді болып табылады. Мұндай материалдар тарихи кейіпкерлерді тек оқулықтағы мәтіндік ақпарат арқылы емес, олардың нақты өмірлік қызметі арқылы танып-білуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл тарихи білімнің эмоционалдық қабылдануын күшейтіп, тарихи сананың терең қалыптасуына ықпал етеді.

Сонымен қатар цифрлық технологиялар тарих сабақтарында дербес зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың тиімді құралдарының бірі болып отыр. Қазіргі білім алушылар интернет ресурстарын пайдалану арқылы тарихи деректерді өз бетімен іздеп таба алады. Алайда

мұғалімнің міндеті тек ақпарат табуды үйрету емес, сонымен қатар сол ақпаратты ғылыми тұрғыдан талдауға баулу болып табылады. Осы мақсатта білім алушыларға тарихи деректерді салыстыру, дереккөздердің сенімділігін анықтау және тарихи оқиғалардың себеп-салдар байланысын түсіндіру тапсырмаларын беру маңызды. Мұндай жұмыс түрлері білім алушылардың зерттеушілік мәдениетін қалыптастырып, олардың академиялық сауаттылығын арттырады.

Тарих пәнін оқытуда цифрлық сторителлинг технологиясын қолдану да ерекше нәтижелі педагогикалық әдіс ретінде қарастырылады. Цифрлық сторителлинг тарихи оқиғаларды әңгіме форматында, бейнематериалдар, анимациялар және мультимедиялық презентациялар арқылы жеткізуді көздейді. Бұл әдіс тарихи ақпаратты есте сақтауды жеңілдетіп қана қоймай, білім алушылардың қиялын және шығармашылық қабілетін дамытады. Тарихи оқиғаларды сюжет түрінде түсіндіру білім алушыларға тарихи процестердің логикасын түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар бұл әдіс сабақтың эмоционалдық тартымдылығын арттырып, оқу мотивациясын күшейтеді.

Цифрлық білім беру жағдайында тарихи деректерді визуализациялау технологиялары да маңызды рөл атқарады. Инфографика, диаграммалар және тарихи хронологиялық кестелер тарихи ақпаратты жүйелі түрде қабылдауға мүмкіндік береді. Визуализация технологиялары әсіресе күрделі тарихи процестерді түсіндіруде тиімді болып табылады. Мысалы, экономикалық даму динамикасын, демографиялық өзгерістерді немесе саяси оқиғалардың хронологиясын графикалық түрде көрсету білім алушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытады. Бұл тәсіл білім алушылардың тарихи білімді құрылымдық түрде меңгеруіне мүмкіндік береді.

Тарих сабағында цифрлық ресурстарды қолдану білім алушылардың азаматтық жауапкершілігін қалыптастыруға да ықпал етеді. Тарихи білім тек өткенді зерттеу ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғамдағы әлеуметтік процестерді түсінуге көмектесетін құрал болып табылады. Білім алушылар тарихи оқиғаларды талдау арқылы қоғамдағы өзгерістердің себептерін түсінеді. Бұл олардың азаматтық көзқарасын қалыптастырып, қоғамдық өмірге белсенді қатысуына ықпал етеді. Сонымен қатар тарихи білім білім алушылардың ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға деген құрметін арттырады.

Цифрлық ортада тарихты оқыту барысында қауіпсіз ақпараттық мәдениетті қалыптастыру мәселесі де маңызды болып табылады. Интернет кеңістігінде жалған тарихи ақпараттардың таралу қаупі бар. Сондықтан мұғалім білім алушыларды сенімді ғылыми дереккөздерді қолдануға үйретуі тиіс. Бұл үшін академиялық мақалалар, ғылыми деректер базасы және ресми тарихи құжаттарды пайдалану ұсынылады. Ақпараттық сауаттылық тарихи білім берудің маңызды компоненттерінің біріне айналып отыр.

Осылайша, тарихи сананы қалыптастыруда цифрлық ресурстарды пайдалану қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Цифрлық технологиялар тарих пәнін оқыту сапасын арттырып қана қоймай, білім алушылардың зерттеушілік, аналитикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Болашақта тарих сабағында цифрлық білім беру құралдарын тиімді қолдану тарихи білім берудің инновациялық дамуына ықпал ететін маңызды фактор болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. – Астана, 2007.
2. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии. – М.: Академия, 2019. – 368 с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2018. – 256 с.
4. UNESCO. ICT in Education Policy Guidelines. – Paris, 2020.
5. Jenkins H. Confronting the Challenges of Participatory Culture. – MIT Press, 2016.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ26VPY00064454 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ26VPY00064454 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 13 февраля 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 29.05.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 29.05.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.